

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Irinos Seniut,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Kaltė kaip santuokos nutraukimo pagrindas

Vadovas: Lekt. dr. Saulius Aviža

Recenzentė: Lekt. dr. Danguolė Bublienė

Vilnius 2012

TURINYS

IŽANGA.....	3
I. KALTĖS DĖL SANTUOKOS NUTRAUKIMO SAMPRATA ŠEIMOS TEISĖJE.....	6
1.1 Kaltės dėl sutuoktinio pareigų pažeidimo apibrėžimas santuokos nutraukimo bylose.....	8
1.2 Sutuoktinio kaltės prezumpcijos nutraukiant santuoką dėl vieno iš sutuoktinių kaltės.....	13
1.3 Abiejų sutuoktinių kaltės dėl santuokos nutraukimo atvejai.....	22
1.4 Kaltės įrodinėjimas siekiant nutraukti santuoką dėl vieno iš sutuoktinių kaltės	26
1.5 Kaltės dėl santuokos nutraukimo instituto taikymo tikslai	30
II. VIENO IŠ SUTUOKTINIŲ KALTĖS ĮTAKA SANTUOKOS NUTRAUKIMO TVARKAI.....	33
2.1 Bylų dėl santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės nagrinėjimo ypatumai.....	35
2.2 Kaltės įtaka sutuoktinių taikinimo procedūrai santuokos nutraukimo procese.....	39
2.3 Laikinių apsaugos priemonių taikymas nutraukinat santuoką vieno iš sutuoktinių kaltės pagrindu.....	40
III. VIENO IŠ SUTUOKTINIŲ KALTĖS KONSTATAVIMO SANTUOKOS NUTRAUKIMO BYLOSE PASEKMĖS.....	45
3.1 Kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtaka sutuoktinių turto padalijimui	46
3.2 Kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtaka išlaikymo priteisimui	50
3.3 Kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtaka vedybų sutarties taikymui	53
3.4 Kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtaka sutuoktinių neturtinėms teisėms ir pareigoms.....	54
3.5 Turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo atveju.....	56
IŠVADOS.....	63
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	65
SANTRAUKA.....	70
SUMMARY.....	71

Ižanga

Temos aktualumas. Santuokos nutraukimas – tai santuokinių santykių pasibaigimas. Lietuvoje numatyta galimybė nutraukti santuoką bendru abiejų sutuoktinių sutarimu, vieno sutuoktinio prašymu ir dėl sutuoktinio kaltės (CK 3.49 str. 2 d.).

Nors dažnai sakoma, kad abu žmonės būna kalti dėl nutrūkusios santuokos, tačiau yra nemažai atvejų, kai vieno žmogaus norų ir pastangų išsaugoti šeimą nepakanka - santuoka sugriūva dėl vieno iš sutuoktinių kaltės.

Santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio kaltės, t.y. ištuokos kaip sankcijos institutas yra naujas Lietuvoje, kadangi pagal anksčiau galiojusį Santuokos ir šeimos kodeksą vieno ar abiejų sutuoktinių kaltė dėl santuokos iširimo neturėjo reikšmės ir šis klausimas santuokos nutraukimo bylose apskritai nebuvo tiriamas. Todėl mokslinėje literatūroje kaltė kaip santuokos nutraukimo pagrindas yra mažai nagrinėta.

Susidomėjimą šia tema paskatino noras išsiaiškinti „kalto“ sutuoktinio sąvoką teisiniame lygmenyje, kaltės konstatavimo įtaką santuokos nutraukimo tvarkai bei santuokos nutraukimo pasekmėms. Ši tema yra ypač aktuali šiuolaikinėje visuomenėje, kadangi skyrybų skaičius nemažėja, o naujai įtvirtinta kalto sutuoktinio nuostata dar nėra plačiai išanalizuota teisinėje literatūroje.

Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, santuokos nutraukimo dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės bylų skaičius paskutiniaisiais metais buvo gana didelis: 2006 m. buvo išnagrinėtos 3419 bylos, 2007 m. – 3654 bylos, 2008 m. – 3423 bylos, 2009 m. – 3245 bylos, 2010 m. – 3337 bylos, 2011 m. – 3422 bylos.¹ Pateikti duomenys patvirtina pasirinktos nagrinėti temos aktualumą ir pabrėžia kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo analizės poreikį ne tik teisiniame bet ir visuomeniniame lygmenyje.

CK 3.60 str. 2 d. nustatyta, kad sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, jeigu jis iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas ir dėl to bendras gyvenimas tapo negalimas.

CK 3.60 str. 3 d. nurodyti keturi sutuoktinio kaltės dėl santuokos nutraukimo prezumpcijos atvejai. Sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, jeigu jis yra nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą arba yra neištikimas, arba žiauriai elgiasi su kitu

¹ 2006-2011 civilinių bylų nagrinėjimo (I instancijos teismuose) statistikos ataskaitos. [Interaktyvus] [Žiūrėta 2012-03-02] Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.

sutuoktiniu ar šeimos nariais, arba paliko šeimą ir daugiau kaip vienerius metus visiškai ja nesirūpina.

Visos šios sąlygos susiveda į vieną pagrindinę – kaltės sampratą. Šios normos ne kartą aiškintos ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Nevienoje nutartyje buvo konstatuota, kad sutuoktinio kaltė yra specifinė. Todėl ypač svarbu patekti struktūriškai ir išsamiai išnagrinėtą kalto sutuoktinio sampratos analizę, kartu atskleidžiant ir santuokos nutraukimo vieno iš sutuoktinio kaltės pagrindu ypatumus bei apibrėžti specifines santuokos nutraukimo tokiu pagrindu pasekmes. Tokia analizė, kaip jau minėta, yra svarbi ne tik neseniai atsiradusių Lietuvos teisinėje sistemoje normų išaiškinimui, bei ir platesniu lygmeniu. Santuokos nutraukimas yra labai dažnas reiškinys, o kaltė kaip santuokos nutraukimo pagrindas šiuo metu yra plačiai naudojamas siekiant santuokos pasibaigimo, todėl svarbu kad ne tik teisininkai, bet ir kiti asmenys, susiduriantys su šiuo institutu, turėtų aiškia ir išsamia informaciją. Taip būtų išvengta klaidingo nuostatų interpretavimo bei taikymo. Būtų paisiektas didesnis teisinis aiškumas ir apibrėžtumas.

Darbo tikslai. Šiuo magistro darbu norima pateikti išsamia kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo analizę. Siekiama nuosekliai aptarti kaltės dėl santuokos nutraukimo sampratą šeimos teisėje ir atskleisti Civiliniame kodekse numatyto kalto sutuoktinio apibrėžimo esmę, taip palengvinant teisės aktuose įtvirtintų normų suvokimą. Kitose dabo dalyse norima atskleisti kaltės dėl santuokos nutraukimo instituto taikymo tikslus, toliau pereinant prie kaltės įtakos santuokos nutraukimo tvarkai analizės, taip atskleidžiant santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės ypatumus. Taip pat siekiama išsiaiškinti kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo teisinę reikšmę bei aptarti konkrečias teisės aktuose įtvirtintas santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teises pasekmes.

Darbo objektas. Darbas suskirstytas į tris pagrindines struktūrines dalis. Pirmoji dalis skirta nagrinėti kaltės dėl santuokos nutraukimo sampratai šeimos teisėje. Didelis dėmesys šioje dalyje skiriamas Civiliniame kodekse pateiktų nuostatų dėl sutuoktinio kaltės apibrėžimo išaiškinimui, kadangi kaltė dėl santuokos nutraukimo yra specifinė kaltės rūšis, palyginus su bendru Civiliniame kodekse pateiktu kaltės apibrėžimu, be to, ji mažai analizuojama specialiojoje literatūroje ir teismų praktikoje. Būtent sampratos atskleidimas turi didžiausia reikšmę nustatytų normų teisingam ir efektyviam įgyvendinimui. Taip pat nagrinėjami kaltės dėl santuokos nutraukimo įrodinėjimo ypatumai bei išanalizuojami kaltės kaip instituto taikymo tikslai santuokos nutraukimo byloje.

Kitoje dalyje nagrinėjama vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka santuokos nutraukimo tvarkai, siekiant išsiaiškinti bylų dėl santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės negrinėjimo ypatumus. Skiriamas dėmesys ir taikinimo procedūros bei laikinųjų apsaugos priemonių taikymui nutraukiant santuoką vieno iš sutuoktinių kaltės pagrindu.

Trečioji darbo dalis skirta vieno iš sutuoktinių kaltės konstatavimo santuokos nutraukimo bylose pasekmėms nagrinėti. Šioje darbo dalyje didžiausias dėmesys skirtinas kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtakos sutuoktinių turto padalijimui, išlaikymo priteisimui, vedybų sutarties taikymui, analizei. Trečioje dalyje taip pat nagrinėjama kaltės įtaka sutuoktinių neturtinėms teisėms ir pareigoms bei turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo ypatumai nutraukiant santuoką vieno iš sutuoktinių kaltės pagrindu.

Darbas baigiamas pateikiant padarytų išvadų sąrašą.

Darbe nėra plačiai analizuojami bendrieji santuokos nutraukimo instituto bei šeimos teisės klausimai, jie paliečiami tik tiek kiek reikalinga išsamiai darbo temos analizei.

Metodika. Darbe daugiausia remiamasi analizės metodu. Šis metodas pasireiškia visą institutą išskaidant į smulkesnes dalis ir šias dalis nagrinėjant atskirai. Gautos išvados nagrinėjamos naudojant apibendrinimo metodą. Nagrinėjant darbo temą naudojamos sisteminės analizės metodu, atskiras teisės normas bei institutus vertinant viso teisės akto, kitų teisės aktų bei teismų praktikos kontekste. Atskirose darbo dalyse naudojamas lyginamasis metodas lyginant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisę. Naudojantis abstrakcijos metodu iš visos teisės išskiriami tam tikri institutai, ieškoma ryšių, santykių tarp jų. Remiantis lingvistiniu ir teleologiniu metodais siekiama atskleisti tikrąją teisės normų prasmę.

Šaltiniai. Minėta, kad specialios literatūros, nagrinėjančios kaltę kaip santuokos nutraukimo pagrindą, nėra gausu, todėl šiame darbe remiamasi ne tik šaltiniais, kuriuose analizuojami santuokos nutraukimo teisiniai santykiai, bet ir specialiąja literatūra, skirta kitų šeimos teisės institutų analizei. Daugiausia darbe remiamasi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečiosios knygos komentarais. Šiuo šaltiniu daugiausia remiamasi dėl to, kad jis pakankamai struktūriškai analizuoja santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinius santykius ir pateikia kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo sampratos išaiškinimą. Be specialiosios literatūros darbe taip pat pateikiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga tam tikrais klausimais, cituojant teismo išaiškinimus, bei analizuojant konkrečių bylų pavyzdžius.

I. Kaltės dėl santuokos nutraukimo samprata šeimos teisėje

Lietuvoje šeiminius tesinius santykius iki 2001 m. liepos 1 d. reglamentavo 1969 m. Santuokos ir šeimos kodeksas (toliau SŠK), kuris neteko galios, įsigaliojus naujajam 2000 m. Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui (toliau CK). Santuokos nutraukimo institutas priskirtinas prie vieno iš labiausiai reformuotų šeimos teisės institutų. Jame įvesta daug pakeitimų ir naujovių, lyginant su anksčiau galiojusiais teisės aktais. Taigi, santuokos nutraukimo būdas dėl vieno iš sutuoktinių kaltės yra palyginti naujas Lietuvos šeimos teisėje, kadangi anksčiau galiojęs SŠK nenumatė jokie atvejo, kada būtų sprendžiamas sutuoktinių kaltės dėl santuokos nutraukimo klausimas. Dabar tokį santuokos nutraukimo pagrindą numato CK 3.60 – 3.65 straipsniai. Santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio kaltės yra tik vienas iš trijų CK nurodytų santuokos nutraukimo pagrindų. Tai reiškia, kad CK 3.60 straipsnio 1 dalis nustato sutuoktinio teisę, o ne pareigą reikalauti nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės.

Sutuoktinio kaltė, atsižvelgiant į asmeninį šeimos santykių pobūdį, yra savita. Todėl kalbant apie sutuoktinio kaltę nėra taikoma kaltės samprata, pateikta CK 6.248 straipsnio 3 dalyje, tai yra jog asmuo yra kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. CK 3.60 straipsnio 2 dalis, palyginti su CK 6.248 straipsniu, yra specialioji norma.

CK 3.60 straipsnio 2 dalis sutuoktinio kaltę dėl santuokos iširimo apibrėžia kaip santuokinių pareigų pažeidimą iš esmės, jeigu dėl tokio pažeidimo bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Taigi iš esmės išskiriami trys sutuoktinio kaltės elementai: sutuoktinio pareigų pažeidimas, tas pažeidimas turi būti esminis, dėl šių pažeidimų bendras sutuoktinių gyvenimas tapo nebeįmanomas.

CK 3.60 straipsnio 3 dalis numato prezumpciją, kad santuoka iširo dėl kito sutuoktinio kaltės, jeigu jis yra nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą arba yra neištikimas, arba žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, arba paliko šeimą ir daugiau kaip vienerius metus visiškai ja nesirūpina.

Iš CK 3.60 str. 2 d. pateiktos kaltės apibrėžties išplaukia, kad turi būti nustatyti šie faktai ir aplinkybės: 1) sutuoktinio pareigų pažeidimo faktas; 2) negalimas bendras gyvenimas dėl pareigų pažeidimo. Nustatant sutuoktinio pareigų pažeidimo faktą kaip santuokos nutraukimo sąlygą, yra svarbūs du dalykai: 1) pažeistų pareigų pobūdis ir 2) pažeidimo pobūdis. Santuokos nutraukimui dėl sutuoktinio kaltės teisinį pagrindą turi

sutuoktinio pareigų, numatytų CK III knygoje, pažeidimo faktas. Pažeidimo pobūdis turi būti esminis, žymus, turintis didelės reikšmės sutuoktinių tarpusavio santykiams ir įtakos jų tolesnei eigai.

CK naudojamas terminas „esminis“ yra vertinamasis kriterijus, paliekantis teismui teisę kiekvienu konkrečiu atveju spręsti, ar pažeidimas yra esminis, ar ne. Tam tikras gaires pateikia Lietuvos Aukščiausiasis teismas (LAT), vienoje iš savo nutarčių nurodydamas, jog asmuo iš esmės pažeidžia savo kaip sutuoktinio pareigas, jeigu jo elgesys yra visiškai nepriimtinas, atsižvelgiant į šeimos tikslus ir jos paskirtį visuomenėje.²

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išplečia esminio pažeidimo sąvoką, teigdamas, jog esminiu santuokinių pareigų pažeidimu laikytinas elgesys, nepriimtinas ne tik teisės, bet ir moralės požiūriu.³ Taip pat yra pabrėžiama, kad esminio pažeidimo nebus tuo atveju, jei sutuoktinio pareigos nėra vykdomos dėl tam tikrų objektyvių priežasčių, nepriklausančių nuo sutuoktinio valios: turi būti įrodyta, jog kitas sutuoktinis dėl subjektyvių priežasčių iš esmės pažeidė savo pareigas ir kad dėl tokio jo elgesio bendras gyvenimas tapo negalimas. Faktas, jog dėl minėtų pažeidimų bendras sutuoktinių gyvenimas tapo neįmanomas, nustatymas yra svarbus, sprendžiant sutuoktinio kaltės klausimą, kadangi tie patys sutuoktinio veiksmai gali visiškai skirtingai įtakoti atskirus asmenis, jų šeimas. Tai lemia skirtingos žmonių charakterio savybės, moraliniai principai, išsilavinimas ir kiti veiksniai. Pavyzdžiui, vieniems sutuoktiniams psichologinis ar fizinis smurtas iš esmės nebus kliūtis toliau gyventi santuokoje, kitiems tai reikš nenuginčijamą įrodymą, jog tolesnis bendras gyvenimas yra nebeįmanomas.⁴

Klausimas, ar sutuoktinių elgesys turi svarbią teisinę reikšmę santuokos nutraukimui ir jo padariniams, yra diskusinis. Dėl nevienareikšmio požiūrio į sutuoktinių kaltę nutraukiant santuoką įvairiose valstybėse nustatytas skirtingas teisinis reglamentavimas. Vienose valstybėse santuoką galima nutraukti tik esant sutuoktinio kaltei, kitose sutuoktinio kaltės klausimas apskritai nėra reikšmingas. Kai kurių valstybių, pavyzdžiui, Latvijos šeimos teisėje nėra tiesiogiai įvesta „kalto“ sutuoktinio sąvoka, tačiau yra nustatytos tam tikros sankcijos sutuoktiniui, kuris sudarė prielaidas santuokai iširti. Todėl galima teigti, kad vienareikšmio požiūrio į kaltės instituto egzistavimo būtinumą nėra. Tačiau Lietuvos šeimos teisėje kaltė kaip santuokos nutraukimo pagrindas yra dažnas reiškinys. Sutuoktinis, kurio teisėti

² LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K – 3 – 331/2004.

³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K – 3 – 176/2005.

⁴ STANLEY, K., *Family Law*. London: Palgrave macmillan, 2006.

lūkesčiai, kad sudarius santuoką abi šalys laikysis santuokinių pareigų vykdymo principo, buvo pažeisti, šiuo atveju turi galimybę apginti savo teises teismine tvarka. Klausimas, kylantis dėl kaltės konstatavimo tam tikru atveju Lietuvos teisės sistemoje paliktas teismų kompetencijai spręsti jau išskylus atitinkamam ginčui teisme. Civiliniame kodekse įtvirtintos nuostatos šiuo atveju yra tik gairės, kurios nukreipia tam tikra linkme. Didesnį aiškumą suteikia sutuoktinio kaltės prezumpcijų įvardijimas. Tačiau santuokinių pareigų pažeidimas yra labai platus apibūdinimas ir, kaip minėta, dažniausiai paliekamas teismui plačiau nagrinėti. Toks įstatymo leidėjo sprendimas gali būti paaiškinamas šeimos santykių, o ypač santuokos nutraukimo instituto specifiškumu. Santuokos nutraukimas abiejų sutuoktinių sutikimu nereikalauja didesnių išaiškinimų, nes abi šalys siekia to paties tikslo – santuokos pasibaigimo. Tuo tarpu nutraukiant santuoka dėl vieno iš sutuoktinių kaltės procesą inicijuoja ir santuokos nutraukimo siekia tik viena šalis. Taigi teismai turi išspręsti ginčą taip, kad nei vienos iš šalių teisės nebūtų pažeistos, o „sąžininga“ šalis liktų patenkinta. Kiekvienos šeimos santykiai yra skirtingi, kaip ir santuokos nutraukimo priežastys bei „kaltės“ pasireiškimo aspektai. Todėl darytina išvada, kad tikslesnio kaltės apibrėžimo nenumatymas teisės aktuose ir tokios plačios diskrecijos palikimas teismams yra visiškai pateisinamas.

1.1 Kaltės dėl sutuoktinio pareigų pažeidimo apibrėžimas santuokos nutraukimo byloje

Nors Civilinis Kodeksas ir nepateikia tikslaus kaltės apibrėžimo, 3.60 straipsnio 2 dalyje yra numatyta, kad sutuoktinis yra pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, jeigu jis iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas, numatytas Civilinio kodekso III knygoje, ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas.

Sutuoktinio pareigas nustato CK 3.26 – 3.30, 3.35 – 3.36, 3.85, 3.92, 3.109 straipsnisi. Tai lojalumo, savitarpio pagarbos bei materialinės paramos, visapusiško rūpinimosi vaikais ir visa šeima, kitos pareigos. Būtent šių pareigų pažeidimas iš esmės gali būti laikomas kaltu sutuoktinio elgesiu. Santuokinių pareigų pažeidimas iš esmės – tai visiškas jų nevykdymas. Kitaip tariant, tai toks elgesys, kuris visiškai nepriimtinas atsižvelgiant į šeimos tikslus ir paskirtį visuomenėje. Pavyzdžiui, visiškas nesirūpinimas vaikais, visiškas neprisidėjimas prie šeimos materialinių poreikių tenkinimo ir kita.⁵ Esminiu santuokinių pareigų pažeidimu taip

⁵LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K – 3 – 580/2004.

pat laikytinas teisės ir moralės atžvilgiu nepriimtinas elgesys: žiaurus elgesys su kitu sutuoktiniu ar kitais šeimos nariais, seksualinis vaikų išnaudojimas ar kitokia fizinė ar psichinė prievarta prieš vaikus ar kitus šeimos narius, santuokinė neištikimybė, alkoholizmas, narkomanija, religinis fanatizmas ir panašiai.

Sutuoktinio kaltės nebūtų, jeigu šios pareigos būtų pažeistos ne iš esmės, pavyzdžiui, vyras vieną mėnesį skiria šeimos poreikiams daugiau, kitą mėnesį – mažiau lėšų. Kaltės nebus ir kai skiriasi sutuoktinių požiūris į šeimos lėšų panaudojimą, vaikų auklėjimą ir panašiai. Kaltės nebus ir kai sutuoktinis negali vykdyti santuokinių pareigų dėl objektyvių priežasčių, pavyzdžiui, ligos ar nedarbingumo.

Sutuoktiniai susitarimu negali panaikinti pareigų, kurios pagal įstatymus atsiranda kaip santuokos pasekmė.

Kaip minėta, Lietuvos teismų praktikoje yra suformuluoti tam tikri sutuoktinio kaltės apibrėžimo kriterijai kiekvienos konkrečios bylos atveju. Tai yra sutuoktinio pareigų pažeidimo fakto nustatymas, pažeidimas turi būti esminis ir dėl tokio pažeidimo bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Norint išsiaiškinti kaip pasireiškia kaltė pažeidus atitinkamą įstatyme numatytą sutuoktinio pareigą, galima remtis pačių pareigų išaiškinimu, pateiktų Lietuvos įstatymuose bei teismų nutarimuose.

Pirmiausia reikėtų paminėti CK 3.26 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą sutuoktinių lygiateisiškumo principą: „sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam bei vaikams santuokos sudarymo, jos trukmės ir jos nutraukimo klausimais“. Ši nuostata iš esmės pakartoja Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 16 str. nuostatą, kurioje teigiama, kad „sutuoktiniai turi lygias teises tiek santuokos sudarymo bei jos trukmės, tiek santuokos nutraukimo metu“⁶.

Sutuoktinių lygiateisiškumas yra ir konstitucinis principas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje. Šis principas paremtas sutuoktinių lygiomis teisėmis bei visų asmenų lygybe. Vyrų ir moterų teisių lygybė yra vienas iš esminių Lietuvos Respublikos teisės sistemos principų. Sudarę santuoką vyrai ir moterys nepraranda šios lygybės, santuoka neapriboja nei vyrų nei moterų teisių.

Lygiateisiškumo principas reiškia, kad visi svarbiausi šeimos klausimai sprendžiami drauge abiejų sutuoktinių, sprendimai šeimoje priimami remiantis vyro ir žmonos lygiomis teisėmis bei laisva valia. Kiekvienas iš sutuoktinių turi teisę asmeniškai nuspręsti dėl

⁶ Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

santuokos trukmės ir jos nutraukimo. Teisė nutraukti santuoką negali būti ribojama nei teisės normomis, nei kito sutuoktinio veiksmais. Todėl galima teigti, kad lygių sutuoktinių teisių principo pažeidimas iš esmės reikštų sutuoktinio pareigos pažeidimą, pasireiškiantį tokiais sutuoktinio veiksmais, kuriais sutuoktinis bandytų apriboti kito sutuoktinio teises arba nustatyti savo privilegijuotą padėtį. Tai gali pasireikšti kaip svarbių šeimos reikalų sprendimas prieš kito sutuoktinio valią, sprendžiant įvairus klausimus naudojant prievartą ir panašiai.

Taip pat svarbi yra ir lojalumo pareiga, kuria iš sutuoktinių reikalaujama abipusio pasitikėjimo vienas kitu bei atvirumo. Sutuoktinis visada tiek šeimoje, tiek už jos ribų turi veikti kito sutuoktinio, visos šeimos interesais, negali supriešinti savo asmeninių interesų kito sutuoktinio ar šeimos interesams.⁷ Lojalumas kartu reiškia protingą toleranciją ir pakantumą, be kurio neįmanomas darnus šeimos gyvenimas. Sutuoktinis turi toleruoti kito sutuoktinio pasirinktą profesiją, užsiėmimą, pomėgius, kiek tai nepažeidžia kito sutuoktinio ir visos šeimos teisių ir interesų. Sutuoktiniai privalo vienas kitą moraliai remti, nenusigręžti vienas nuo kito esant sunkiom gyvenimo akimirkom, dar daugiau, turi vienas kitą užjausti, palaikyti, suprasti, pagal galimybes padėti rasti išeitį iš sudėtingos situacijos. Susituokę sutuoktiniai taip pat turi stengtis abu prisidėti prie šeimos materialinio gerbūvio kūrimo, dalintis materialinėmis gėrybėmis. CK antroje 3.27 straipsnio dalyje įstatymo leidėjas papildo, kad „jeigu vienas sutuoktinis dėl objektyvių priežasčių negali pakankamai prisidėti prie bendrų šeimos poreikių tenkinimo, tą pagal savo galimybes turi daryti kitas sutuoktinis“.

Teismai ne visada teisingai išaiškina lojalumo pareigą. Vienoje civilinėje byloje ieškovė kreipėsi į teismą, prašydama nutraukti jos santuoką dėl vyro kaltės, kadangi jis buvo neištikimas, nepakankamai laiko skyrė šeimai, daugiau skyrė darbui, nenorėjo būti su vaiku, ieškovė viena rūpinosi buitimi, be to, atsakovas tapo šiurkštus, įžeidinėjo ir žemino ieškovę, teigė, kad su ieškove sudaryta santuoka yra jo klaida. Apylinkės, o vėliau apeliacinis teismas neteisingai nusprendė, kad dėl santuokos iširimo kalta ir pati moteris, kadangi ji nebuvo pakankamai lojali sutuoktinio elgesiui. Aukščiausiasis teismas pareiškė, kad su tokia teismų padaryta išvada sutikti negalima. „Emocijų išreiškimas dėl kito sutuoktinio šeiminių pareigų nevykdymo negali būti laikomas lojalumo stoka kitam sutuoktiniui“.⁸

⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2004.

⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-580/2004.

Lojalumo pareigos, nustatytos CK 3.27 straipsnyje, pažeidimas sudaro pagrindą išvadai apie abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo, jeigu abu sutuoktiniai nebuvo lojalūs, jeigu tą pareigą pažeidė iš esmės – kad dėl to sutriko tarpusavio nuolatinis bendravimas, nebuvo išsiaiškintos nepasitikėjimo vienu iš sutuoktinių aplinkybės ir priežastys ir nebuvo ieškoma bendro sutarimo, kuris ateityje padėtų atkurti darnius santuokinius ryšius.⁹

Abipusės pagarbos pareiga reiškia, kad sutuoktiniai turi paisyti vienas kito nuomonės, būti vienas kitam ištikimi, visus šeimos gyvenimo klausimus spręsti abipusiu susitarimu.¹⁰

Paminėtinos ir turtinio pobūdžio sutuoktinių pareigos. Sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo neturi teisės perleisti, įkeisti, išnuomoti ar kitokiu būdu suvaržyti teisę į kilnojamąjį daiktą, naudojamą šeimos namų ūkyje. Kiekvienas sutuoktinis turi teisę sudaryti sandorius, būtinus išlaikyti šeimos namų ūkį ir užtikrinti vaikų auklėjimą bei švietimą. Pagal prievoles, kylančias iš tokių sandorių, sutuoktiniai atsako solidariai, nesvarbu, koks jų turto teisinis režimas, išskyrus atvejus, kai sandorio kaina yra aiškiai per didelė ir neprotinga. Solidarioji sutuoktinių prievolė neatsiranda, jeigu vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo ima paskolą ar perka prekių išsimokėtinai, kai tai nėra būtina bendriems šeimos poreikiams tenkinti. Sutuoktiniai, prisiimdami ir vykdydami prievoles, susijusias su šeimos poreikių tenkinimu, privalo elgtis lygiai taip pat apdairiai ir rūpestingai, kaip ir priimdami ir vykdydami savo asmenines prievoles. „Šių pareigų pažeidimas reiškia sutuoktinio kaltą elgesį, pažeidžiantį santuokos pagrindinį tikslą - šeimos santykių, pagrįstų abipuse meile, pagarba, lojalumu ir pasitikėjimu, sukūrimą.“¹¹

CK 3.30 str. nustatytos sutuoktinių pareigos vaikams: „sutuoktiniai privalo išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų švietimu, sveikata, užtikrinti vaiko teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, vaiko turtines, socialines ir kitokias teises, numatytas vidaus ir tarptautinės teisės“. Vykdydami savo pareigas vaikams sutuoktiniai taip pat turi lygias teises, todėl tiek vienas, tiek kitas sutuoktinis privalo auklėti ir rūpintis vaikais.

CK 3.192 straipsnyje nustatyta tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus (CK 3.192 str. 1 d.); išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas (CK 3.192

⁹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-243/2010.

¹⁰ LAT Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-254/2010.

¹¹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2008.

str. 2 d.); materialinį išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams privalo teikti abu tėvai proporcingai savo turtinei padėčiai (CK 3.192 str. 3 d.). Taikant ir aiškinant šias įstatymo normas, būtina vadovautis CK 3.3 straipsnyje įtvirtintu šeimos santykių teisinio reglamentavimo principu – prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu. Vienas šio straipsnio aspektų yra tas, kad bet kuriuo atveju vaiko išlaikymo dydis turi užtikrinti socialiai būtiną minimalų nepilnamečių vaikų poreikių tenkinimo lygį. CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta proporcingumo tarp vaiko poreikių bei jų tėvų turinės padėties nuostata; tai reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turinės padėties ir turi užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Vaiko poreikiai, būtinos vystytis sąlygos nustatomi atsižvelgiant į konkrečioje byloje nustatytas aplinkybes.

Pagal CK 3.155 str. tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad esant tėvų kaltei dėl savo pareigų nevykdymo, pavyzdžiui, kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, nesirūpina jais arba piktnaudžiauja tėvų valdžia yra taikomas tėvų valdžios apribojimas. Taigi, kaip sankcija už kaltę – tėviškų pareigų nevykdymą, yra numatyta tėvų valdžios apribojimo bausmė.¹²

Abipusės pagarbos, paramos, lojalumo ir kitos aukščiau išvardytos pareigos yra daugiau deklaratyvaus pobūdžio. Įstatymo laidėjas nurodo, kokių vertybių šeimoje turėtų būti paisoma, koks yra pageidautinas šeimos modelis, tačiau jokių sankcijų už šių pareigų nesilaikymą nenustato, taigi tos pareigos yra daugiau moralinio pobūdžio įsipareigojimai, o ne teisinės prievolės. Realiame gyvenime būtų ganėtinai nelengva nustatyti pagarbos, lojalumo vertinimo kriterijus, kadangi kiekvienas žmogus, kiekviena šeima turi savo vertybių skalę, moralines nuostatas, įsitikinimus, kuriais remiantis kuria tarpusavio santykius. Tačiau tai nereiškia, kad sutuoktinių pareigų nevykdymas nesukelia jokių pasekmių. Vienos ar kelių iš išvardytų pareigų pažeidimas gali tapti pagrindu nutraukti santuoką dėl sutuoktinio kaltės. Kiekvienu konkrečiu atveju teismas turi įvertinti pažeidimo pobūdį bei jo įtaką sutuoktinių tarpusavio santykiams. Tai reiškia kad vertinami turi būti kaip objektyvus kriterijus –

¹² LAT Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-1423/2002.

pareigos pažeidimo faktas, tiek ir subjektyvus – toks sutuoktinio elgesys konkrečioje situacijoje tapo santuokiniu santykių pasibaigimo priežastimi.

1.2 Sutuoktinio kaltės prezumpcijos nutraukiant santuoką dėl vieno iš sutuoktinių kaltės

Atsižvelgint į šeimos santykių specifiką šeimos teisėje nėra bendros kaltės prezumpcijos. Todėl sutuoktinis, paduodanti prašymą nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės, turi įrodyti buvus kito sutuoktinio kaltę dėl santuokos iširimo. Siekiant palengvinti ieškovo įrodinėjimo našta, taip pat remiantis protingumo ir sąžiningumo principais CK 3.60 straipsnio 3 dalyje nurodyti keturi kaltės prezumpcijos atvejai. Sutuoktinio kaltė yra preziumuojama, įrodžius šiuos faktus:

- *Asmens nuteisimą už tyčinį nusikaltimą.* Nusikaltimas yra laikomas padarytu tyčia, kai asmuo suvokia savo veikos pavojingumą, numato šios veikos pavojingus padarinius ir tų padarinių siekia arba sąmoningai leidžia jiems atsirasti.¹³ Iš esmės dėl santuokos nutraukimo kaltas sutuoktinis yra nubaudžiamas du kartus – baudžiamąja tvarka bei santuokos nutraukimu dėl jo kaltės. Teorijoje dažnai yra svarstomas klausimas, ar apskritai yra koks nors ryšys tarp sutuoktinio nuteisimo ir jo kaltės dėl santuokos nutraukimo, ypačingai tuo atveju, kai jis nuteisiamas už nusikaltimą, nepadarantį tiesioginės žalos šeimos nariams ar jam paskiriama ne laisvės atėmimo bausmė. Yra daug atvejų, kada sunkiai nusikalstama būtent iš meilės šeimai ar sutuoktiniui, dėl jų interesų. Jei jau sieti santuokos nutraukimo sąlygas su kriminaliniu nusikaltimu, tai nebent su sutuoktiniui paskirtu ilgu realios bausmės terminu, kurį laisvėje likusiam sutuoktiniui dažnai būna per sunku ištvirti.¹⁴ Šiuo atveju Lietuvos įstatymų leidėjas užėmė itin griežtą poziciją, asmens nuteisimą už tyčinį nusikaltimą laikydamas pakankamu įrodymu, jog sutuoktinis pasirinko netinkamą gyvenimo būdą ir taip sudarė prielaidas šeimos iširimui.

Tačiau teismų praktikoje pasitaiko atveju, kai sutuoktinio padarytas tyčinis nusikaltimas yra tiesiogiai susijęs su šeimos santykiais ir todėl tampa pagrindine santuokos nutraukimo priežastimi. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinęs bylą, kurioje buvo nustatyta, kad atsakovas buvo nuteistas už nepilnametės dukters sumušimą,

¹³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

¹⁴ ADOMAVIČIUS, V., *Vedybų sutartis*. Vilnius: Mūsų saulė, 2002.

pagrįstai konstatavo, kad santuoka nutrūko CK 3.60 straipsnio 3 dalies pagrindu, preziumuojant sutuoktinio kaltę. Šioje byloje teismas išaiškino, kad faktas, jog atsakovas buvo nuteistas už dukters sumušimą, nelaikytinas vienintele santuokos nutraukimo priežastimi. Sutuoktinio nuteisimas tik nulėmė galutinį ieškovės apsisprendimą inicijuoti santuokos nutraukimą. Taigi, nors pagrindiniu kaltės įrodymu ir buvo laikoma būtent nagrinėjama prezumpcija, kitos kaltę įrodančios aplinkybės teismo taip pat buvo išanalizuotos. Tai buvo ir žiauraus elgesio epizodai, ir lojalumo bei pagarbos stoka, nesirūpinimas vaikų bei sutuoktinės gerove. Taigi, nors kaltei dėl santuokos nutraukimo įrodyti pakanka įsiteisėjusio teismo sprendimo, santuoka faktiškai nutrūko dėl sutuoktinio pareigų pažeidimų visumos, kaip ir žiauraus elgesio su šeimos nariais, kas patenka į dar vienos prezumpcijos apibrėžimą. Galima teigti, kad pats nuteisimo faktas kai kuriais atvejais ir nebūtų pagrindas šeimos santykiams nutrūkti, tačiau dažnai sutuoktinis, tokią veiką padaręs, pasižymi kitais kalto elgesio su sutuoktiniu ar kitais šeimos nariais pasireiškimo atvejais.¹⁵

• *Sutuoktinio neištikimybė.* Lietuvos civiliniame kodekse neištikimybės sąvoka neapibrėžiama, tačiau kaip rodo teismų praktikos analizė ji yra suvokiama siaurąja prasme – kaip fizinė neištikimybė. Savo ruožtu ištikimybę galima apibrėžti, kaip pareigą už santuokinio ryšio ribų nesantykiauti su kitu asmeniu.¹⁶ Gana įdomus neištikimybės apibrėžimas yra pateikiamas Graikijos civiliniame kodekse – tai buvimas savanoriškų lytinių santykių tarp dviejų asmenų, iš kurių vienas arba abu yra susituokę, tačiau ne vienas su kitu.¹⁷ Neabejotinai neištikimas sutuoktinis pažeidžia pareigą būti lojaliu ir gerbti kitą sutuoktinį.

Neištikimybė, kaip viena iš santuokos dėl kito sutuoktinio kaltės nutraukimo priežasčių, reiškia ne tik sutuoktinio pareigų pažeidimą, bet ir faktą, kad nebėra galimybių atkurti santuokinių ryšių. Dėl to teismas, vertindamas santuokinę neištikimybę kaip santuokos iširimą lemiančią priežastį, kiekvienu atveju turi nustatyti ne tik tą aplinkybę, kad vienas iš sutuoktinių buvo neištikimas, bet ir tai, kokie buvo sutuoktinių santykiai iki tol, ar vėliau neištikimas sutuoktinis stengėsi išsaugoti, atkurti santuokinius ryšius, taip pat kitas reikšmingas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes.

¹⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2006.

¹⁶ *Krikščioniškoji šeima.* Kaunas: Caritas, 1992.

¹⁷ HAMILTON, C., PERRY, A., *Law in Europe.* 2nd edition, 2002.

Pavydžiui, vienoje Lietuvos Aukščiausiojo teismo nagrinėtoje byloje buvo tinkamai nustatyti ir įvertinti faktai, kad sutuoktinis, palikdamas šeimą ir pradėdamas gyventi su kita moterimi, nepaliko galimybės sutuoktiniams atkurti santuokinių ryšių. Šiuo atveju pagrįstai teismai esminiu sutuoktinių pareigų pažeidimu kvalifikavo ne, pasak atsakovo, nepagarbų ieškovės elgesį su juo, o jo neištikimybę. Tokiam vertinimui turėjo įtakos ir tos aplinkybės, kad šalys anksčiau kildavusius konfliktus sugebėdavo išspręsti ir išsaugoti santuoką. Tik paaiškėjus neištikimybę įrodančioms aplinkybėms ieškovė kreipėsi į teismą dėl santuokos nutraukimo, todėl galima daryti išvadą kad būtent sutuoktinio neištikimybė tapo santuokos nutraukimo priežastimi.¹⁸

Kitoje byloje ieškovė teigė, jog sutuoktinis buvo jai neištikimas, nerėmė šeimos materialiai, tačiau šių faktų įrodymų ji negalinti pateikti. Šiuo atveju teismas pakankamu kaltės įrodymu laikė tai, kad atsakovas nepateikė atsiliepinimo bei neatvyko į teismo posėdį, nors jam buvo tinkamai pranešta ir jis buvo supažindintas su galimumu nagrinėti bylą teismo posėdyje jam neatvykus. Todėl teismas nusprendė, kad atsakovas sutiko su ieškovės išdėstytais motyvais ir neginčija savo kaltės dėl santuokos iširimo.¹⁹ Taigi kartais kaltę įrodančių faktų neginčijimas taip pat yra pakankamas kaltės įrodymas teisme. Teismas šiuo atveju taip pat pažymėjo, kad atsakovo neatvykimas į teismo posėdį parodo, kas sutuoktinis nesistengia išsaugoti santuokos, nėra suinteresuotas konflikto išsprendimu, todėl yra pakankamas pagrindas manyti, kad dėl jo neištikimybės fakto ir nesugebėjimo atkurti santuokinius santykius, santuoka nutrūko atsakovo kaltės pagrindu.

Tokie atvejai, kai ginčo šalys nepateikia svarių faktinės neištikimybės įrodymų ir teismai, neatsižvelgdami į įrodymų trūkumą, konstatuoja vieno iš sutuoktinių kaltę, skatina ydingą įstatyme nustatytų normų taikymo praktiką. Kai kuriais atvejais teismai net nenurodo savo išvadą patvirtinančių argumentų. Pavyzdžiui, vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje taip buvo konstatuota, jog pirmos ir antros instancijos teismai nepagrįstai laikė, jog santuoka yra nutrauktina dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Pirmosios instancijos teismas pripažino santuoką iširusia dėl abiejų sutuoktinių kaltės, tačiau sprendime nenurodė tokią išvadą patvirtinančių faktų. Apeliacinės instancijos teismas paliko šią sprendimo dalį galioti, vadovaudamasis aplinkybe, kad šalys dėl santuokos iširimo kaltina viena kitą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje teigė, jog tokie teismų sprendimai yra nepagrįsti, nes byloje nėra duomenų, patvirtinančių atsakovo teiginius apie ieškovės nesugyvenamą

¹⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011.

¹⁹ Šiaulių miesto apylinkės teismo 2004 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-0289-03/2004.

charakterį, neištikimybę. Tuo tarpu atsakovas buvo pagrįstai pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo, nes patvirtintas jo neištikimybės faktas žmonai (pats atsakovas priešiškinio pareiškime pripažino, kad turi sugyventinę). Todėl apygardos teismo sprendimas buvo pakeistas, nurodant, kad santuoka iširo dėl atsakovo kaltės.²⁰

Darytina išvada, jog teismai tam tikrais atvejais visiškai nepagrįstai nustato sutuoktinių kaltę dėl santuokos iširimo, nesilaikydami CK 3.60 – 3.61 str. normų reikalavimų. Tokiu būdu atsiranda nepageidaujamos pasekmės: santuoka nutraukiama CK 3.60 str. pagrindu, nors iš esmės nėra įvykdytos visos šiam santuokos nutraukimo būdui būtinos sąlygos, o tais atvejais, kai nepagrįstai santuoka nutraukiama ne dėl vieno, o dėl abiejų sutuoktinių kaltės, pažeidžiami nekaltojo sutuoktinio interesai. Todėl sprendžiant klausimą, ar santuokos nutraukimo sąlygų griežtinimas daro įtaką santuokos instituto stabilumui, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nors santuokos nutraukimo sąlygos teisinio reglamentavimo lygmeniu ir yra sugriežtintos, tačiau teismų praktikoje ne visada tiksliai laikomasi šių normų reikalavimų, taip iškreipiant tikrąjį teisės normų turinį ir tikslus.

Reikėtų pažymėti ir tai, kad Lietuvos teismuose įrodytas neištikimybės faktas leidžia daryti prezumpciją, kad būtent neištikimas sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos iširimo, nepriklausomai nuo to, kaip ilgai sutuoktinis buvo neištikimas ir ar kitas sutuoktinis tam tikrą laiką toleravo tokį elgesį. Šiuo atveju galima paminėti Austrijos teisės nuostatas, kur taip pat yra numatyta, kad neištikimybė yra kaltės įrodymas, tačiau skirtingai nei Lietuvos teisėje, tokiais faktais galima remtis nepraėjus 6 mėnesiams nuo sužinojimo apie kito sutuoktinio neištikimybę. Toks reguliavimas turi privalumą, kadangi sunku kiekvienu atveju nustatyti, kaip būtent pasireiškė sutuoktinio kaltė ir kaip turi būti vertinamas konkretus neištikimybės klausimas, protinga būtų manyti, kad sutuoktinis, žinodamas apie neištikimybę ir nesikreipęs dėl santuokos nutraukimo tam tikra laiką, patį neištikimybės faktą nelaiko neginčijama santuokos nutraukimo priežastimi. Todėl sunku būtų pasakyti, ar šiuo atveju tokias aplinkybes vienas iš sutuoktinių nepanaudos kaip būdą palengvinti sau įrodinėjimo našą. Suprantama, sutuoktinio teisės reikia ginti, tačiau laikotarpio nustatymas, per kurį galima remtis neištikimybės faktu kaip kaltės prezumpcija leistų daryti prielaidą kad santuoka bus nutraukiama būtent dėl šios priežasties. Tokį terminą praleidus, vis dar išliktų galimybė sutuoktinio kaltę įrodinėjant remtis lojalumo ar pagarbos kitam sutuoktiniui stoka. Šiuo atveju neištikimybės praesityje faktas galėtų būti vienas iš įrodinėjimo faktorių. Tačiau reikėtų

²⁰ LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K – 3 – 435/2004.

įvertinti ir tikimybę, kad termino nustatymas pastūmėtų sutuoktinius skubėti nutraukti santuoką iki termino pasibaigimo, kad spėtų pasinaudoti prezumpcija ir palengvintų savo įrodinėjimo našta. Todėl sunku vienareikšmiškai pasakyti kuri teisinė sistema numato geresnį reguliavimą. Lietuvos teisėje šiuo atveju kyla klausimas dėl tikrųjų santuokos nutraukimo priežasčių, jeigu neištikimybė buvo toleruojama kito sutuoktinio pakankamai ilgą laikotarpį. Austrijos teisėje tokios normos egzistavimas gali būti vertinamas kaip raginimas greičiau nutraukti santuoką, kas prieštarauja šeimos kaip vertybės išsaugojimo siekiui.

• *Žiaurus elgesys su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais*. Lietuvoje atlikta nemažai tyrimų, įrodančių, jog smurtas šeimose yra dažnas reiškinys.²¹ Žiaurus elgesys gali būti suvokiamas siaurąja arba plačiąja prasme (atitinkamai tik kaip fizinis smurtas arba kaip fizinis ir psichologinis smurtas). Lietuvoje ši sąvoka traktuojama pačia plačiausia prasme, suteikiant teisę pačiam teismui spręsti, kokį konkrečiai sutuoktinio elgesį galima laikyti žiauriu.

Dažniausiai yra išskiriamos tokios smurto šeimoje rūšys:

Fizinis smurtas – žmogaus mušimas, stumdymas, kankinimas naudojant prietaisus ir ginklus siekiant sukelti skausmą. Prie šios smurto formos bus priskiriama ir daiktų svaidymas bei daužymas, fiziškai trukdymas išeiti iš namų, uždarymas patalpoje, atsisakymas padėti sergančiam, susižeidusiam sutuoktiniui ar kitam šeimos nariui, trukdymas kreiptis medicininės pagalbos bei turto gadinimas.

Psichologinis smurtas pasireiškia kaip asmens žeminimas kitų akivaizdoje, tyčiojimasis, šantažavimas, įžeidinėjimas, vertimas elgtis prieš asmens valią, grasinimai sutuoktiniui ar kitiems šeimos nariams, nuolatinė kritika, draudimas susitikti su draugais, bendrauti su artimaisiais, išvaizdos kontroliavimas. Taip pat psichologiniu smurtu gali būti pripažįstamas nuolatinis ignoravimas, įsitikinimų išjuokimas, draudimas eiti į darbą norint apriboti bendravimą, manipuliavimas, melavimas, atsisakymas išeiti į viešumą kartu su sutuoktiniu, trukdymas palaikyti satykius su giminaičiais, persekiojimas darbe, grasinimai pagrobti vaikus.

Ekonominis smurtas – trukdymas ar draudimas susirasti darbą, siekti išsilavinimo, pinigų būtiniausioms išlaidoms nesuteikimas, daiktų gadinimas, uždirbtų pinigų atėmimas ir panašiai. Dažniausios paplitusios ekonominio smurto formos yra vertimas prašyti pinigų savo iš šeimos reikmėms, šeimos biudžeto kontroliavimas ir vienvaldis finansinių sprendimų

²¹ *Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje*. Vilnius: VU, 1997.

priėmimas. Ekonominė prievarta yra finansinė priklausomybė nuo smurtautojo. Tokia prievartos forma yra dažniausiai glaudžiai susijusi su fiziniu ir psichologiniu smurtu. Taip ribojama sutuoktinio, kuris yra finansiškai prilausomas nuo kito sutuoktinio, laisvė.²²

Žiaurus elgesys su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais apima įvairius prievartos derinius ir smurto formas. Kai kurie sutuoktiniai kenčia tik psichologinį smurtą, kuris gali būti ypač kenksmingas, tačiau į baudžiamuosius kodeksus paprastai neįtraukiamas. Antra vertus, tik retais atvejais fizinį smurtą kenčiantis asmuo nėra drauge ir psichologinio smurto auka. Pavyzdžiui, vienoje santuokos nutraukimo byloje ieškovė prašė teismo nutraukti santuoką dėl jos vyro kaltės, nes jis žiauriai elgiasi su šeima. Atsakovas ją ne tik mušė, bet ir grasino, kad nužudys. Kaip minėtų faktų įrodymus, ieškovė nurodė liudytojų parodymus, taip pat pateikė policijos pranešimą, kad vyras buvo įspėtas už grasinimus nužudyti ar padaryti sunkų kūno sužalojimą. Šioje byloje teismas kaltės įrodymu laikė ir tai, jog atsakovas nepateikė atsiliepimo į ieškinį, neatvyko į posėdį ir neginčijo savo kaltės. Taigi šiuo atveju teismas savo sprendime pagrįstai konstatavo, kad dėl santuokos iširimo yra kaltas atsakovas (CK 3.60 str. 3 d.).²³

Svarbu yra tai, kad smurtas šeimoje dažniausiai nėra vienkartinis incidentas, tai – pakartotinų represijų situacija, kai auka yra pažeidžiama būtent todėl, kad gyvena vienuose namuose su smurtautoju.

Šiuo atveju yra paminėtinas Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, kuris smurtą apibrėžė kaip veikimu ar neveikimu asmeniui daroma tyčinį fizinį, psichinį, seksualinį, ekonominį ar kitą poveikį, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą. Įstatymas nustato patyrusio smurtą artimoje aplinkoje asmens apsaugos užtikrinimo priemones. Tai yra įpareigojimas smurtautojui laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu bei įpareigojimas smurtautojui nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, neieškoti ryšių su juo.

Pagal įstatymą, policijos pareigūnas, užfiksavęs smurto artimoje aplinkoje įvykį, turėdamas nedelsdamas imtis priemonių apsaugoti smurtą patyrusį asmenį ir, atsižvelgdamas į nustatytas aplinkybes, pradėti baudžiamojo proceso procedūras. Smurtą artimoje aplinkoje patyrusiam asmeniui pareiškimo rašyti nereikės.

²² BOLCH, J., *Do Your Own Divorce: A Practical Guide to Divorcing Without a Lawyer. How To Books*, 2009.

²³ Šiaulių miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2–0342–11/2004.

Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo prototipas yra Austrijos apsaugos nuo smurto įstatymas. Jis grindžiamas ne tiek represinėmis, kiek civilinės teisės normomis, kurių atkuriamasis, kompensacinis ir prevencinis poveikis yra daug veiksmingesnis negu baudžiamosios teisės.

Smurto aukos inicijuotas skyrybų procesas pagal austriškąjį prototipą laikomas pagrindu pratęsti smurtautojui taikomą įpareigojimą gyventi skyrium. Tai sudaro prielaidas išspręsti klausimą dėl smurtautojo atskyrimo nuo šeimos, kurioje pasireiškė jo žiaurus elgesys.

Tiek įrodyti žalą, kurią smurtautojas padarė sutuoktiniui ar kitiems šeimos nariams, tiek ir užtikrinti jos atlyginimą gali būti lengviau ir paprasčiau civilinės nei baudžiamosios teisės priemonėmis.

Kai santuoka nutraukiama būtent dėl vieno sutuoktinio kaltės, kuria taip pat pripažįstamas ir smurtas šeimoje, teismas gali: 1) įpareigoti smurtautoją gyventi skyrium nuo šeimos, kurią jis terorizuoja; 2) priteisti iš smurtaujančio ar pareigos išlaikyti šeimą neatliekančio sutuoktinio laikiną išlaikymą nepilnamečiams vaikams ar kitam sutuoktiniui; 3) nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo ir priteisti smurto aukai didesnę turto dalį. Vadinasi, civilinė teisė suteikia galimybę paversti smurtą ekonomiškai naudingu smurto aukai ir, atvirkščiai, nenaudingu smurtautojui. Tokios civilinės teisės atveriamos galimybės aiškiai kalba ne baudžiamosios teisės naudai.²⁴

• *Šeimos palikimas ir visiškas nesirūpinimas ja daugiau kaip vienerius metus.* Šeimos palikimas ir nesirūpinimas ja turi būti suvokiamas plačiau nei tik fizinis sutuoktinio nebuvimas su šeima ir materialinės paramos neteikimas. Sutuoktinis, nors ir gyvenantis toje pačioje gyvenamojoje patalpoje su šeima, tačiau moraliai bei materialiai neremiantis jos daugiau kaip vienerius metus, pagrįstai turi būti laikomas kaltu dėl santuokos faktinio iširimo.

Lietuvos Aukščiausiojo teismo nagrinėtoje byloje buvo pripažinta, kad kasatorės nurodytų aplinkybių visuma galėtų būti pagrindas konstatuoti ieškovo kaltę dėl santuokos iširimo, remiantis CK 3.60 straipsnio 3 dalimi, o būtent - viena iš įstatyme nustatytų prezumpcijų, kai sutuoktinis palieka šeimą ir daugiau kaip vienerius metus visiškai ja

²⁴ JOVAIŠAS, K., *Ar smurto šeimoje pulinius galima drenuoti tik bausmėmis?* [interaktyvus] [Žiūrėta 2012-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/kjovaisas-ar-smurto-seimoje-pulinius-galima-drenuoti-tik-bausmemis.d?id=54393977#ixzz1pUpPzxD2>>

nesirūpina. Tačiau tam, kad būtų galima nurodytu pagrindu preziumuoti kito sutuoktinio kaltę dėl santuokos iširimo, įstatyme reikalaujama dviejų aplinkybių viseto: pirma, šeimos palikimo, antra, visiško nesirūpinimo ja daugiau kaip vienerius metus. Šių aplinkybių įrodinėjimo našta tenka šaliai, kuri jomis grindžia savo atsikirtimą, o šios bylos atveju – ir materialinį reikalavimą (nutraukti santuoką) (CPK 178 straipsnis). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nustatant, jog sutuoktinis paliko šeimą, negalima apsiriboti faktu, jog sutuoktinis fiziškai nebūna kartu su kitu sutuoktiniu ir (ar) kitais šeimos nariais vienoje patalpoje. Šiai aplinkybei nustatyti būtina įvertinti objektyviųjų ir subjektyviųjų kriterijų visetą: sutuoktinių tarpusavio psichologinius santykius, šių santykių įtaką ir galimas pasekmes kitiems šeimos nariams, ypač vaikams, sutuoktinio valios dėl gyvenimo (ar negyvenimo) šeimoje savanoriškumą, patalpos, į kurią persikelia, atitiktį būstui keliamiems reikalavimams, kokiomis sąlygomis kitoje patalpoje išvykęs sutuoktinis naudojasi ir panašiai. Nustatant antrosios sąlygos – visiško nesirūpinimo šeima daugiau kaip vienerius metus – egzistavimą, svarbu įvertinti šeimą palikusio sutuoktinio objektyvias galimybes rūpintis šeima. Be to, teismas turi kompleksiskai įvertinti ir kitas aplinkybes: sutuoktinių tarpusavio santykius iki faktinio santuokos iširimo, kiekvieno iš sutuoktinių elgesį ir pastangas santuokai išsaugoti tarpusavio santykių pablogėjimo metu ir kitas galinčias būti reikšmingas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes.²⁵

Užsienio valstybių teisėje galima rasti panašių pagrindų santuoką nutraukti dėl sutuoktinio kaltės. Tačiau kaltės prezumpcijų nustatymo atvejai yra gana reti. Dažniausiai teismas kiekvienu konkrečiu atveju aiškinasi, ar yra sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo. Pavyzdžiui, Austrijos santuokos nutraukimo institutas numato tokius sutuoktinio kaltės dėl santuokos nutraukimo nustatymo veiksnius kaip neištikimybė, fizinio smurto naudojimas, grubus sutuoktinio užgauliojimas, sutuoktinio atsisakymas kartu leisti laiką, nepagrįstas lytinių santykių atsisakymas. Tokių priežasčių santuokai nutraukti dėl vieno iš sutuoktinių kaltės sąrašas nėra baigtinis, visas priežastis galima apjungti į vieną visumą, kaip santuokinių teisių ir pareigų pažeidimą.

Lenkijos šeimos teisėje taip pat sutuoktinio kaltės prezumpcijos nėra nurodytos ir teismas privalo konkrečiu atveju aiškintis, ar yra kaltė dėl santuokos nutraukimo, tačiau praktikoje dažniausiai pasitaiko tokios priežastys, leidžiančios kalbėti apie sutuoktinio kaltę, kaip alkoholizmas, agresyvus elgesys ir smurto naudojimas prieš šeimos narius, santuokinė

²⁵LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-222/2009.

neištikimybė, kito sutuoktinio palikimas bei neprisidėjimas prie šeimos poreikų tenkinimo be svarių priežasčių.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad priežastys dėl santuokos nutraukimo, kurios Lietuvos įstatymo leidėjo buvo įvardintos kaip sutuoktinio kaltės prezumpcijos, užsienio šalyse dažniausiai nėra išskiriamos į neginčijamų kaltės įrodymų sąrašą, o tiesiog išvardijamos kaip bendri sutuoktinio kaltę galintys patvirtinti veiksniai. Todėl galima teigti, kad Lietuvos įstatymų leidėjai šiuo atveju pasirinko griežtesnę poziciją, nurodydami kurie iš sutuoktinio kaltės įrodymų yra svaresni ir parodo didesnę tikimybę, kad santuoka iširo būtent dėl šių priežasčių.

Pažymėtina, kad toks požiūris turi neginčijamų privalumų. Kai kitų valstybių teisė visus galimus kaltės dėl santuokos nutraukimo pagrindus išvardija kaip lygius, Lietuvoje pripažįstama, kad nurodyti preziumuojamos kaltės atvejai yra rimtesnės priežastys santuokai iširti. Atsižvelgiant į tai, kokie būtent santuokos nutraukimo pagrindai yra įvardyti kaip kaltės prezumpcijos, tai yra sutuoktinio nuteisimas už tyčinį nusikaltimą, sutuoktinio neištikimybė, žiaurus elgesys su sustuoktiniu ar kitais šeimos nariais, sutuoktinio palikimas ir nesirūpinimas ilgesniam nei vienių metų terminui, galima daryti išvadą, kad toks sutuoktinio elgesys pagrįstai pripažįstamas svaresniu kaltės įrodymu nei lojalumo, pagarbos stoka ar panašūs sutuoktinių pareigų pažeidimo atvejai. Dauguma veiksnių, įvardytų kaip sutuoktinio kaltės prezumpcija savyje apjungia visą spektrą galimų sutuoktinio paregų pažeidimų, kaip antai neištikimybė ar žiaurus elgesys preziumuoja pagarbos ir lojalumo stoką. Todėl manytina, kad sutuoktinio kaltės prezumpcijų išskyrimas Lietuvos teisėje yra visiškai pagrįstas.

Kitas svarbus klausimas šiuo atveju yra ar šių keturių prezumpcijų įvardijimas yra pakankamas. Kaip minėta, teismų praktikoje dažnai pasitaiko ir kitų ne mažiau svarbių santuokos nutraukimo priežasčių. Pavyzdžiui, alkoholizmo ir narkomanijos problema yra labai aktuali ne tik užsienio valstybėse, bet ir Lietuvoje. Kadangi vis dažniau tai tampa santuokos iširimo priežastimi, gali atrodyti tikslinga, kad piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotinėmis medžiagomis būtų įvardijama kaip viena iš kaltės prezumpcijų. Tačiau šiuo atveju tikslinga pažymėti, kad piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotinėmis medžiagomis yra pripažįstami priklausomybėmis, tai yra ligos formomis. Santuoka gi dažniausiai nutūksta dėl sutuoktinio, kenčiančio nuo priklausomybės, elgesio, o ne paties alkoholizmo ir narkomanijos nustatymo fakto. Tokiu atveju tikslingiau būtų kaltę dėl santuokos nutraukimo įrodinėti sutuoktinio pareigų pažeidimu atsižvelgiant į konkretaus atvejo ypatumus.

1.3 Abiejų sutuoktinių kaltės dėl santuokos nutraukimo atvejai

CK 3.61 straipsno 2 dalyje yra numatytas mišrios sutuoktinių kaltės institutas. Nustatęs, kad dėl santuokos iširimo kaltas tiek vienas, tiek kitas sutuoktinis, teismas turi teisę priimti sprendimą, jog santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Pavyzdžiui, teismas, remdamasis šalių pateiktais įrodymais, nustato, kad abu sutuoktiniai buvo vienas kitam neištikimi.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad abiejų sutuoktinių kaltei dėl santuokos iširimo konstatuoti pakanka nustatyti, kad savo kaip sutuoktinio pareigas pažeidė abu sutuoktiniai ir kad šie abipusiai pažeidimai vienokia ar kitokia apimtimi turėjo įtakos santuokos iširimui, ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Nustačius, kad santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės, aplinkybė, kad vieno sutuoktinio kaltė (kaltės laipsnis) dėl santuokos nutraukimo būtų didesnė negu kito sutuoktinio (jeigu tokia aplinkybė nagrinėjama atveju ir būtų nustatyta), nepaneigtų teismų išvados dėl būtent abiejų sutuoktinių kaltės egzistavimo. Teismui nustačius, kad santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės, atsiranda įstatyme nustatyti padariniai, pasekmės tokios pat kaip ir nutraukus santuoką abiejų sutuoktinių bendru sutikimu (CK 3.61 str. 3 d.).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje santuokos nutraukimo byloje nustatė, kad dėl santuokos iširimo kalti abu sutuoktiniai. Šalių santuokos iširimo priežastimi teismas laikė ne vien atsakovės kaltę, kuri patvirtinta ieškovo ir liudytojo parodymais, kad atsakovė dažnai išgerdavo, dėl ko šeimoje kildavo konfliktai, bet pagrindine santuokos nutraukimo priežastimi laikė skirtingus šalių požiūrius į atskirų problemų sprendimą, skirtingus charakterius ir nebegalėjimą bei nebenorėjimą šių požiūrių suderinti tarpusavyje. Tokiu būdu teismo faktiškai konstatuota, kad abi šalys nebuvo lojalios ir negerbė viena kitos, neprisidėjo prie bendrų šeimos poreikių tenkinimo ir tai bendrą sutuoktinių gyvenimą padarė negalimu.²⁶ Taigi, svarbu konstatuoti, kad abu sutuoktiniai nebesiekia santykių pagerinimo ir nebeieško būdų atkurti santuoką.

Kitoje santuokos nutraukimo byloje teismas nustatė, kad šalių santykiai iki faktinio santuokos iširimo buvo blogi. Jie pradėjo gyventi atskirai ir kiekvienas rūpinosi savimi. Byloje nenustatyta, jog abi šalys būtų dėjusios dideles pastangas, kad šeima vėl gyventų kartu, svarsčiusios visas įmanomas galimybes, intensyviai ieškojusios sutarimo, dėl ko galima daryti išvadą, kad gyvenimas atskirai abu juos iš dalies tenkino ir dėl natūralaus

²⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2004.

tarpusavio santykių atšalimo yra kalti jie abu. Atsižvelgęs į tai, teismas konstatavo, kad abi šalys pažeidė savo pareigas, bendro gyvenimo taisykles, nebuvo vienas kitam lojalūs, nerėmė vienas kito moraliai, dėl to sutriko tarpusavio bendravimas, nebuvo ieškoma bendro sutarimo, kuris ateityje padėtų atkurti darnius santuokinius ryšius, ir dėl to jų bendras gyvenimas tapo negalimas. Abu sutuoktiniai pažeidė savo kaip sutuoktinių pareigas ir abiejų sutuoktinių pareigų pažeidimai ir elgesys nulėmė santuokos iširimą.²⁷

Dažniausiai abiejų sutuoktinių kaltę konstatuoti teismui sunkumų nesudaro, tačiau kai kuriais atvejais yra gana sudėtinga nustatyti ar iš tiesų dėl santuokos nutraukimo yra kalti abu sutuoktiniai, ypač tada, kai paaiškėja aplinkybių, dėl kurių gali kilti abėjonės, ar vieno iš sutuoktinių elgesys nebuvo pagrindinė šeimos iširimo priežastis. Pavyzdžiui, vieną santuokos nutraukimo bylą nagrinėję teismai nustatė, kad šalių santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės, ir konstatavo, kad abi šalys iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinių pareigas bei santuoką nutraukė CK 3.60 straipsnio 2 dalies pagrindu. Kasatorius pareiškė, kad teismai nevertino įrodymų, patvirtinančių atsakovės neištikimybę, kuri reiškia jos kaltę dėl santuokos iširimo. Teismai nustatė, kad kasatoriaus pateikti įrodymai apibūdina laikotarpį, kai jų santuokiniai ryšiai faktiškai jau buvo nutrūkę, todėl juos vertino kaip nesusijusius su santuokos iširimo priežastimis. Tiek ieškovo, tiek atsakovės kaltė dėl santuokos iširimo teismų sprendimais buvo pripažinta įrodyta ankstesnės instancijos teisme. Esant tokiai situacijai net ir tuo atveju, jeigu būtų nustatytas atsakovės neištikimybės faktas, tai savaime nepaneigtų teismų sprendimuose konstatuotos kasatoriaus kaltės ir teismų išvados, kad santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės.²⁸

Šiuo atveju teismai turėjo įvertinti ne tik tai, ar sutuoktinės neištikimybės veiksnys, atsirades po faktinio santuokos iširimo, yra pagrindas įrodyti jos kaltę dėl santuokos nutraukimo, bet ir tai, ar vieno sutuoktinio preziumuojamas kaltės atvejis yra savaime argumentas negu bendrais sutuoktinio pareigų pažeidimo pagrindais įrodyta kito sutuoktinio kaltė.

Kaip matyti iš teismo išaiškinimo, sutuoktinės elgesys, nors atskiru atveju ir galėtų būti santuokos nutraukimo priežastimi, kadangi pasireškė po faktinio santuokos iširimo, tai yra jau faktiškai nutrūkus sutuoktinių šeiminiams santykiams, konkrečioje situacijoje nebuvo šios santuokos nutraukimo priežastimi, nes santykiai jau buvo nutrūkę. Todėl šioje byloje teismas

²⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-42/2012.

²⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127/2011.

pagrįstai neatsižvelgė į sutuoktinės neištikimybę kaip į santuokos nutraukimą sąlygojusią priežastį. Tačiau teismų praktikoje pasitaiko bylų, kai vieno iš sutuoktinių kaltė yra įrodoma prezumpcijos pagrindu, o kito – bendrais sutuoktinio pareigų pažeidimo pagrindais. Teismų išaiškinimas tokiais atvejais būna vienareikšmis: nustačius, kad santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės, aplinkybė, kad vieno sutuoktinio kaltė (kaltės laipsnis) dėl santuokos nutraukimo didesnė negu kito sutuoktinio, neturėtų įtakos išvadai dėl abiejų sutuoktinių kaltės buvimo. Tokia teismų pozicija gali būti ginčytina. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymo leidėjas atskirai numatė kaltės prezumpcijos atvejus, taip išskirdamas tam tikras santuokos nutraukimo priežastis kaip svaresnius kaltės faktorius, ir numatydamas pareigą įrodyti tik pačią faktinę aplinkybę, sąlygojusią santuokos iširimą, galima teigti, kad būtent tokias priežastis įstatymo leidėjas laikė rimtesnėmis negu kitus galimus sutuoktinio kaltės įrodymo pagrindus. Kai abiejų sutuoktinių kaltė pasireiškia lygiavertėmis sąlygomis, tai yra ir vienas ir kitas pažeidė sutuoktinio pareigas, arba abiejų sutuoktinių elgesys patenka į vienos ar kitos prezumpcijos apibrėžimą, kaltės laipsnio svarbos klausimas nekyla savaime. Tačiau galima daryti prielaidą, kad kaltės prezumpcijos takymo vienam sutuoktiniui atveju kaltės laipsnis pagrįstai gali būti pripažįstamas dinesniu negu sutuoktinio pareigų pažeidimo nustatymo kitam sutuoktiniui. Todėl teismų pozicija dėl to, kad kaltės laipsnis nustatant mišrią sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo neturi būti vertinamas, nėra visiškai aiški ir pagrįsta.

Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės bylų, kuriose teismas, nuodugniai įvertinęs aplinkybes, nors ir esant abiejų sutuoktinių kaltės požymių, išsiaiškina kad santuokos iširimo priežastimi buvo tik vieno sutuoktinio kalti veiksmai. Vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje santuokos nutraukimo byloje buvo nustatyta, kad žemesnių instancijų teismai netaikė CK 3.60 straipsnio 3 dalies normų, nustatančių sutuoktinio kaltės prezumpcijas, ir šalių kaltės klausimą sprendė remdamiesi bendrosiomis nuostatomis dėl sutuoktinio kaltės nustatymo. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad dėl santuokos iširimo kalti abu sutuoktiniai, nes jie abu ilgą laiką konfliktavo, vienas kito negerbė ir nerėmė morališkai, nesistengė spręsti konfliktinių situacijų, šalinti jų priežasčių. Tačiau teismas, sprendamas sutuoktinių kaltės dėl santuokos iširimo klausimą, netinkamai vertino byloje surinktus įrodymus ir dėl to padarė nepagrįstas išvadas. Absoliuti dauguma byloje apklaustų liudytojų patvirtino atsakovo fizinio ir psichologinio smurto šeimoje faktus. Pagal CK 3.60 straipsnio 3 dalį smurto šeimoje naudojimas reiškia prezumpciją, kad santuoka faktiškai iširo dėl sutuoktinio, smurtavusio

prieš šeimos narius, kaltės. Akivaizdu, kad nuolat trunkantis fizinis ir psichologinis smurtas yra svarbi priežastis, ardanti šeimos gyvenimo, kuris turėtų būti grindžiamas sutuoktinių tarpusavio pagarba ir parama, pamatus, tokiomis aplinkybėmis iš kito sutuoktinio sunku reikalauti lojalumo ir supratimo.

Nustačius smurtinio pobūdžio sutuoktinio elgesio šeimoje faktus, neteisinga konstatuoti kito sutuoktinio kaltę remiantis vien tik lojalumo ir pagarbos nebuvimu apskritai, nes tokiomis aplinkybėmis sudėtinga išsaugoti pagarba ir pasitikėjimu grindžiamus santykius. Tokiu atveju kito sutuoktinio kaltei konstatuoti turėtų būti nustatyti konkretūs šio sutuoktinio pareigų pažeidimo faktai. Nagrinėjamoje byloje tokių aplinkybių nebuvo nustatyta, todėl Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad apeliacinės instancijos teismas ieškovės kaltę nustatė nesant tam pakankamo pagrindo ir konstatavo kad santuoka iširo dėl atsakovo kaltės.²⁹

Remiantis šios bylos pavyzdžiu, galima daryti prielaidą, kad tam tikrais atvejais teismas atsižvelgia į santuokinių pareigų pažeidimo pobūdį ir atsiradimo priežastis. Kartais vieno sutuoktinio kalti veiksmai gali sąlygoti kito sutuoktinio pareigų pažeidimą, kas turėtų reikšmės konstatuojant, ar santuoka iširo dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės. Šiuo atveju galima kalbėti ir apie tam tikrą sutuoktinio kaltės laipsnio įvertinimą ir priežastinio ryšio tarp kiekvieno iš sutuoktinių veiksmų ir santuokos nutraukimo išnagrinėjimą. Aptartoje byloje buvo paminėtas svarbus skirtumo tarp prezumpcijos ir paprasto sutuoktinio pareigų pažeidimo aspektas. Įrodžius vieną iš CK 3.60 straipsnio 3 dalyje numatytų faktų, sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo yra preziumuojama, tuo tarpu kai sutuoktinio pareigų pažeidimą pagal to paties straipsnio 2 dalį, reikalaujama įrodyti dar ir per priežastinį ryšį tarp sutuoktinio elgesio ir santuokos iširimo. Taigi kaltės laipsnis turi reikšmę įrodant santuokos nutraukimo priežastį, nes prezumpcija atleidžia nuo pareigos įrodinėti priežastinį ryšį tarp faktinių aplinkybių ir santuokos nutraukimo. Tačiau įrodžius, kad sutuoktinio pareigų pažeidimas taip pat buvo santuokos nutraukimo priežastimi, teismai turėtų pagrįdą konstatuoti mišrią sutuoktinių kaltę.

²⁹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-113/2011.

1.4 Kaltės įrodinėjimas siekiant nutraukti santuoką dėl vieno iš sutuoktinių kaltės

Įrodymai yra civilinei bylai reikšmingi faktiniai duomenys, gauti CPK 177 straipsnio 2 ir 3 dalyse išvardytomis įrodinėjimo priemonėmis ir CPK bei kitų įstatymų ir norminių aktų nustatyta tvarka. Viena iš įrodinėjimo priemonių yra šalies parodymai. Joje esantys faktiniai duomenys yra įrodymai ir jie vertinami kartu su kitais įrodymais, neturi išankstinės ar padidintos įrodomosios galios (CPK 185 straipsnis).

Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad įrodinėjimo dalykas – tai juridiniai faktai, su kuriais įstatymas sieja ginčijamo santykio buvimą ar nebuvimą. Faktai, kuriais pagrįsti šalių reikalavimai ir atsikirtimai bei kitos aplinkybės, kurias būtina nustatyti taikant materialiosios teisės normas ginčo santykiams reglamentuoti. Įrodinėjimo tikslas – tai teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir vertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja (CPK 176 straipsnis).³⁰

Aiškindamas įrodymų vertinimo taisykles, nustatytas CPK 185 straipsnyje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformulavo tokias esmines nuostatas, kad įrodymus, vadovaudamasis įstatymais, vertina tik teismas; kad teismas civiliniame procese įrodymus vertina pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu bylos aplinkybių, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu teismo posėdyje; kad teismo įsitikinimo laipsnis ar kriterijai pagal CPK nekonkretizuoti; kad pagal įrodinėjimo procese CPK įtvirtintą supratimą faktas vertinamas kaip įrodytas, jeigu taip sprendžiama protingo žmogaus požiūriu: faktas pripažintinas įrodytu esant visiškai arba beveik visiškai vidiniam teismo įsitikinimui. Kilus abejonių dėl fakto buvimo (nebuvo), teismas turėtų patikslinti šalių naštą įrodinėti, įgyvendindamas išaiškinimo pareigą (CPK 159 straipsnis, 179 straipsnio 1 dalis, 225 straipsnis)³¹

Teismo įsitikinimas dėl tam tikro fakto susiformuoja kaip protingo asmens objektyviai ir nešališkai atlikto vertinimo rezultatas. Šiuo požiūriu vertinant yra galimos abejonės, nes įstatymas ir teisė, o taip pat nurodyta teismų praktika nereikalauja absoliutaus teismo įsitikinimo - kad abejonių visiškai neliktų. Teismui gali likti tam tikrų abejonių, bet jos protingo žmogaus požiūriu būtų vertinamos kaip nerimtos, neprotingos ir nepaneigiančios nustatomo fakto esmės. Tai gali būti šalutiniai, netiesioginiai, nereikšmingi fakto esmei ar

³⁰ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-13/2009.

³¹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2010.

kitaip su tiriamojo fakto esme nesusiję aspektai; tik teorinė fakto galimybė, kuri turėtų būti vertinama kaip prielaida; itin retai pasitaikanti ar mažai tikėtina konkrečioje situacijoje aplinkybė ir panašaus pobūdžio abejonės. Tais atvejais, kai byloje yra priešaringi įrodymai, kurie protingai sukelia rimtų abejonių ir trukdo teismui įsitikinti fakto tikrumu, teismas turi išnaudoti prieštaravimų pašalinimo galimybes per įrodinėjimo naštos patikslinimą, išaiškinimus, o po to įvertinti įrodymų visumą. Įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisyklės pagal įstatymą, teisę ir nurodytą teismų praktiką nereikalauja, kad visi prieštaravimai būtų pašalinti, bet esminiai prieštaravimai turi būti pašalinti ar įtikinamai paaiškinti. Tik ta aplinkybė, kad šalies nurodytos aplinkybės nepripažįstamos įrodytomis, nesudaro pagrindo išvadai, kad pažeistas CPK 177 arba 185 straipsnis. Turi būti patikrinta, ar teismo išvada yra pagrįsta visapusišku ir objektyviu bylos aplinkybių, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu ir visų byloje esančių duomenų įvertinimu.³²

Teismui nustatant, kokios priežastys lėmė santuokos iširimą, turi būti atsižvelgta į sutuoktinių tarpusavio santykius iki faktinio santuokos iširimo, kiekvieno iš sutuoktinių elgesį santuokos išsaugojimo atžvilgiu tarpusavio santykių pablogėjimo metu ir kitas reikšmingas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes.

Vienoje Lietuvos Aukščiausiojo teismo nagrinėtoje santuokos nutraukimo byloje kasatorė teismui pateikė įrodymus, kad ieškovas vartodavo psichologinį ir fizinį smurtą, dėl kurio jai nuo nustatytas 40 proc. darbingumo lygis, diagnozuotas pasikartojantis depresinis sutrikimas, sunkios depresijos epizodas su psichozės simptomais. Šie ir kiti pateikti įrodymai patvirtino, kad ieškovas pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas. Bylą nagrinėję teismai akcentavo ir tą aplinkybę, kad ieškovas turėjo pakankamai dideles pajamas, o kasatorės pajamos santuokos metu buvo mažos, todėl laikė, kad ieškovas išlaikė kasatorę. Teismai visiškai neatsižvelgė į tai, kad CK 3.27 straipsnis sutuoktiniams nustato ne tik materialinės paramos, bet ir kitas pareigas, kurių ieškovas visiškai nesilaikė. Teigdamas, kad pareiškimus policijai kasatorė ėmė teikti tik po to, kai ieškovas pateikė ieškinį dėl santuokos nutraukimo, ir neatsižvelgdamas į kasatorės pateiktus įrodymus, apeliacinės instancijos teismas nukrypo nuo suformuotos praktikos, kad, sprendžiant dėl sutuoktinio kaltės dėl santuokos iširimo, turi būti atsižvelgiama į sutuoktinių elgesį santykių pablogėjimo metu. Be to, vėlesnis skundų policijai pateikimas nepatvirtino nė vienos iš CK 3.60 straipsnio 2 dalyje nurodytų aplinkybių buvimo, tai yra kad kasatorė iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinės pareigas ir

³² LAT Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės mėn. 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-243/2010.

dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Kasatorė pažymėjo, kad sutuoktinių turtiniai santykiai nutrūksta nuo vieno iš sutuoktinių (ar abiejų sutuoktinių) kreipimosi į teismą dienos, tačiau asmeniniai neturtiniai santykiai nutrūksta tik nutraukus santuoką, todėl sutuoktinių asmeninės prievolės vienas kitam, tarp jų ir lojalumo bei pagarbos vienas kitam bei smurto nenaudojimo prieš sutuoktinį prievolė, išlieka ir santuokos nutraukimo proceso metu. Kasatorės manymu, šalių santykiams taikytinų CK 3.26-3.30, 3.35, 3.36, 3.60 straipsnių normų netaikymas laikytinas šių normų pažeidimu, be to, CPK 3 straipsnio 1 dalies pažeidimu, turinčiu reikšmės vienodam teisės taikymui ir aiškinimui.³³

Sutuoktinis, pareiškęs ieškinį dėl santuokos nutraukimo pagal CK 3.60 straipsnį (ieškovas), privalo įrodyti, kad kitas sutuoktinis iš esmės pažeidžia savo kaip sutuoktinio pareigas. Siekiant proporcingai paskirstyti šalių įrodinėjimo pareigas, nurodyto straipsnio 3 dalyje nustatyta šios taisyklės išimtis, išvardijant atvejus, kai atsakovo sutuoktinio kaltė dėl santuokos iširimo preziumuojama. Tačiau ir šioje normoje nustatytais atvejais ieškovui tenka pareiga įrodyti faktą, su kuriuo siejama kitos šalies kaltės prezumpcija. Be to, ši prezumpcija yra nugrinčijama, kitas sutuoktinis gali ją paneigti įrodęs, kad santuoka iširo dėl kitų priežasčių. Minėta, kad kitas sutuoktinis gali nurodyti faktų, patvirtinančių kito sutuoktinio kaltę dėl santuokos iširimo.³⁴

Atkreiptinas dėmesys, kad sutuoktinių kaltės nustatymas yra fakto klausimas, todėl nustatinėjamas tik pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose.³⁵

Visais šiais atvejais ieškovui pakanka įrodyti tik patį faktą, su kuriuo siejama atsakovo kaltės prezumpcija. Įrodžius tokį faktą, pripažįstama, kad atsakovas yra kaltas dėl santuokos iširimo. Be abejo, net ir nurodytais atvejais teismui nepakanka tiesiog pareiškimo, reikia pateikti įrodymus. Tai gali būti teismo nuosprendis, policijos, teismo medicinos ekspertų, vaikų teisių tarnybos išvados apie smurtą, nuotraukos ir panašiai.

Sunkiausia įrodyti neištikimybės faktą. Dažnai sutuoktiniai samdo privačius detektyvus, patys filmuoja arba daro nuotraukas. Visais atvejais būtina žinoti, kad teisme galima remtis tik tais įrodymais, kurie yra gauti nepažeidžiant įstatymų reikalavimų. Dažnai įvairūs įrašai, nuotraukos nepripažįstami kaip tinkami įrodymai, nes gaunami neleistinomis priemonėmis.³⁶

³³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-2/2011.

³⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-42/2012.

³⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2011.

³⁶ ČIVILYTĖ-GYLIENĖ, V., *Trumpas Šeimos teisės vadovas*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

Kadangi šios prezumpcijos yra nugincijamos, atsakovas turi teisę įrodinėti, kad ieškovo nurodytų faktų iš tikrųjų nebuvo arba, nors ir buvo, yra tokių aplinkybių, kurios atsakovo kaltę arba apskritai paneigia, arba rodo esant ir ieškovo kaltę (CK 3.61 str. 1 d.). Pavyzdžiui, atsakovas, kurio kaltė preziumuojama pagal CK 3.60 straipsnio 3 dalį, gali įrodinėti, kad ieškovas meluoja buvus nurodytas aplinkybes. Atsakovas gali paneigti neištikimybės faktą įrodydamas, kad to, ką teigia ieškovas, niekada nebuvo. Atsakovas gali gintis ne tik neigdamas savo kaltę, bet ir nurodydamas esant abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos iširimo, tai yra egzistuojant mišrią kaltę.

Tuo atveju, kai sutuoktinis, dėl kurio kaltės kitas sutuoktinis įrodo faktines aplinkybes, su kuriuo įstatymas sieja kaltės prezumpciją, pateikia įrodymų ir nurodo faktines aplinkybes, kad santuoka realiai iširo ne dėl šių priežasčių (su kuriomis įstatymas sieja santuokos iširimo kaltės prezumpciją), tai pirmajam sutuoktiniui tenka taip pat pareiga įrodyti, kad santuoka iširo būtent dėl šių priežasčių.³⁷

Teismų praktikoje kaip pagrindas taikyti CK 3.60 straipsnio 1 dalį (nutraukti santuoką dėl sutuoktinio kaltės) pripažįstamas ne tik CK 3.60 straipsnio 3 dalyje nurodytas sutuoktinio elgesys, bet ir kiti sutuoktinio veiksmai, tokie kaip nuolatinis jam tenkančių pareigų nevykdymas, nesirūpinimas šeimos nariais, jų žeminimas ir kt.³⁸

Santuokos nutraukimo byloje kasatorius, reikšdamas ieškinį nurodytos normos pagrindu, prašė teismo pripažinti atsakovę pažeidus esmines sutuoktinės pareigas: ji nerodė kasatoriui pagarbos bei elgėsi valdingai. Atsakovė pateikė priešieškinį, kuriame nurodė, kad šalių santuoka iširo dėl kasatoriaus kaltės – jo neištikimybės ir bendro gyvenimo su kita moterimi. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad ieškinyje nurodyti sutuoktinio elgesio atvejai gali būti pripažįstami esminiais santuokinių pareigų pažeidimais, jeigu nustatoma, kad būtent dėl jų iširo santuoka. Tačiau šiuo atveju skiriasi santuokinių pareigų pažeidimo įrodinėjimo pareiga: atsakovė neturi įrodinėti, kad santuoka iširo dėl ieškovo neištikimybės, o ieškovas turi pareigą įrodyti aplinkybes, kuriomis remiasi (nepagarbų ir neloyalų atsakovės elgesį jo atžvilgiu), taip pat kad jo neištikimybė nenulėmė santuokos iširimo (nuginčijamoji prezumpcija).³⁹

³⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-2/2011.

³⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-2/2011.

³⁹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011.

Atsižvelgiant į pateiktus teismų išaiskinimus, galima daryti prielaidą, kad Lietuvos teisinėje sistemoje įrodinėjant sutuoktinio kaltę dėl santuokos nutraukimo pirmenybė yra teikiama subjektyviam kaltės kriterijui. Kiekvienu konkrečiu atveju teismas, išnagrinėjęs šalių pateiktus įrodymus, sprendžia kokia būtent priežastis lėmė santuokos iširimą atsižvelgdamas į sutuoktinių tarpusavio santykių specifiškumą. Tačiau kai kuriose užsienio šalyse, pavyzdžiui Olandijoje, pirmenybė teikiama objektyviajam kriterijui, lyginant su subjektyviuoju, kadangi sudėtinga iš tiesų nuspręsti, kuris sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos nutraukimo. Todėl Olandijoje, 1993 metais atsiradus naujam Civiliniam kodeksui ir įstatymui „Apie santuokos nutraukimą“, leista nutraukti santuoka tik dėl vienintelės priežasties: negrįžtamas santuokos sužlugimas. Tokiomis aplinkybėmis kaltės principas prarado prasmę, nors 1884 metais, Olandijoje vėl leidus taikyti santuokos nutraukimą (1816 metais santuokos nutraukimas Olandijoje buvo uždraustas), santuokos nutraukimas remiantis sutuoktinio kalte buvo laistinas esant aplinkybėms, nurodytoms baigtiniame sąraše.⁴⁰

Lenkijos teisinė sistema santuokos nutraukimo atžvilgių turi daugiau panašumų su Lietuvos teise. Šioje šalyje santuoka gali būti nutraukiama kaip abiejų sutuoktinių sutarimu, taip ir vieno sutuoktinio prašymu dėl kito sutuoktinio kaltės. Taigi, kaip ir Lietuvos šeimos teisėje, Lenkijos teisėje yra įvesta kalto sutuoktinio samprata. Tačiau nėra įtvirtintos priežastys, kurioms esant būtų galima nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės. Nei sutuoktinio neištikimybė, nei smurtas automatiškai netampa pagrindu nutraukti santuoką. Sutuoktinis turi įrodyti, kad būtent kitas sutuoktinis kaltas dėl absoliutaus santykių iširimo. Sutuoktinio kaltę teisme turi įrodinėti ieškovas, atsakovas turi teisę gintis, įrodinėdamas, kad ne jis kaltas dėl santuokos nutraukimo.

1.5 Kaltės dėl santuokos nutraukimo instituto taikymo tikslai

Dėl nevienareikšmio požiūrio į sutuoktinių kaltę nutraukiant santuoką įvairiose valstybėse nustatytas skirtingas teisinis reglamentavimas. Vienose valstybėse santuoką galima nutraukti tik esant sutuoktinio kaltei, kitose sutuoktinio kaltės klausimas apskritai nėra reikšmingas. Ar sutuoktinių elgesys turi teisinę reikšmę santuokos nutraukimui ir jo padariniams, bei kokie yra santuokos nutraukimo instituto tikslai, yra daugelio diskusijų pagrindas.

⁴⁰ БОЙЦОВА, Б., БОЙЦОВА, Л. *Правовая система Нидерландов*. Москва: Зерцало, 1998.

Santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės gynėjai, palaikydami kaltės instituto taikymą santuokos nutraukimo procese, teigia, kad sutuoktinio kaltė turi būti reikšminga sprendžiant santuokos nutraukio klausimą dėl kelių priežasčių: pirma, kaltės institutas reikšmingas psichologikai, nes leidžia suteikti nekaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui tam tikrą moralinę satisfakciją. Antra, kaltės institutas padeda užtikrinti teisingumą, nes leidžia teisinėmis priemonėmis reaguoti į neteisėtą, amoralų ar kitokį netoleruotiną kalto sutuoktinio elgesį. Trečia, kadangi santuoka yra sutartis (CK 3.7 str. 1 d.), kaip ir bet kuri sutartis, ji gali baigtis arba šalių sutarimu, arba dėl to, kad kita šalis iš esmės pažeidė savo pareigas. Ketvirta, kaltės principo taikymas patvirtina ypač rimtą valstybės požiūrį į santuoką kaip itin reikšmingą institutą. Penkta, į kai kuriuos netinkamus vieno sutuoktinio veiksmus kitos teisės šakos gali nereaguoti arba reaguoti nepakankamai, tad šias spragas galėtų ir turėtų pašalinti šeimos teisė. Pavyzdžiui, baudžiamoji teisė nenustato baudžiamosos atsakomybės už santuokinę neištikimybę. Jeigu į tokius veiksmus nereaguotų ir šeimos teisė, iš esmės pažeidusiam savo santuokines pareigas sutuoktiniui apskritai neatsirastų jokios teisinės atsakomybės ir teisė toleruotų amoralų elgesį. Šešta, kaltės principo įtraukimas į šeimos teisę turi prevencinę ir auklėjamąją reikšmę.⁴¹

Kaltės principo taikymo oponentai teigia, kad nutraukiant santuoką sutuoktinių kaltės nustatymo klausimas neturėtų būti reikšmingas. Pirma, kaltės principo taikymas vis tiek neišsaugo santuokos. Antra, pripažįstama ištuokos teisė, o kaltės principo taikymas šią teisę varžo. Trečia, kaltės principo taikymas skatina bylinėjimąsi ir tolesnę buvusių sutuoktinių nesantaiką. Ketvirta, kaltė šeimos santykiuose pasireiškia specifiškai, todėl gali būti neįmanoma tiksliai nustatyti, kuris sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos iširimo. Penkta, kaltės principo taikymas ištuokos bylose lemia bylinėjimosi išlaidų padidėjimą (pavyzdžiui, būtina surinkti atsakovo kaltę patvirtinančius įrodymus, tenka samdyti advokatą, užtrunka teismo procesas ir panašiai) be to, labiau nukenčia sutuoktinių vaikai.⁴²

Nors šios diskusijos tebevyksta, šiandien santuokos nutraukimas dėl kito sutuoktinio kaltės yra numatytas daugelio užsienio valstybių teisėje. Galimybė nutraukti santuoką dėl vieno iš sutuoktinių kaltės yra numatyta Austrijoje, Belgijoje, Italijoje, Danijoje, Didžiojoje Britanijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Portugalijoje, kitose valstybėse. Be to, yra pavyzdžių,

⁴¹ SWISHER, P. N., Marriage and Some Troubling Issues with No-Fault Divorce. *Regent University Law Review*, 2005, Vol. 17.

⁴² KRAUSE, H., Marriage for the New Millenium: Heterosexual, Same-Sex – Or Not at All? *In Family Law Quarterly*, 2000, Vol. 34; BAINHAM, A., Men and Women Behaving Badly: Is Fault Dead in English Family Law? *Oxford Journal of Legal Studies*, 2001, Vol. 21, No 2.

kai kaltės principas, prieš kurį laiką jo atsisakius, vėl buvo gražintas į šeimos teisę. Pavyzdžiui, apie pusė JAV valstijų, kurios 1970 – 1980 m. buvo atsisakiusios kaltės principo, 1990 – 2000 m. vėl ėmė taikyti jį ir šiandien ištuokai kaltė neturi jokios reikšmės tik penkiolikoje valstijų, nors 2000 m. Amerikos teisės institutas (ALI) rekomendavo atsisakyti kaltės principo taikymo ištuokos atveju.⁴³ Europos šeimos teisės komisija (CEFL) taip pat siūlo atsisakyti kaltės principo taikymo.

Analogiškos kaip ir Lietuvoje santuokos nutraukimo dėl kaltės sąlygos yra įtvirtintos Austrijoje. Šioje valstybėje, kaip ir Lietuvoje, įtvirtinti trys santuokos nutraukimo būdai, tik iš dalies skiriasi konkrečios jų įgyvendinimo sąlygos. Tačiau kalbant apie santuokos nutraukimą dėl kaltės, Austrijoje yra laikomasi principo, jog tas sutuoktinis, kuris yra kaltas dėl santuokos iširimo, tai yra iš esmės pažeidęs savo kaip sutuoktinio pareigas, negali remtis savo kalte, nes toks ieškinys būtų nepateisinamas ne tik teisės, bet ir moralės požiūriu. Rimtas santuokinių pareigų pažeidimas, padarantis sutuoktinių bendrą gyvenimą neįmanomu, taip pat sudaro galimybę nutraukti santuoką vieno sutuoktinio prašymu dėl kito sutuoktinio kaltės Prancūzijoje bei Portugalijoje.⁴⁴

XIX a., kai santuokos nutraukimas dėl kaltės daugelyje Europos valstybių buvo praktiškai vienintelis ištuokos būdas, paprastai taip pat buvo laikomasi principo, jog prašymas dėl santuokos nutraukimo yra nepriimamas, jei jį teikia sutuoktinis, kuris pats pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas. Tačiau ne mažai Europos valstybių XX a. antroje pusėje atsisakė ir dabar savo įstatymuose nenumato santuokos nutraukimo dėl kaltės būdo. Prie tokių valstybių priskirtinos Suomija, Švedija, Rusijos Federacija, Olandija, Šveicarija, Norvegija. Tai daugiausia tos valstybės, kuriose galioja gana liberali santuokos nutraukimo tvarka, leidžianti nutraukti santuoką vienodomis sąlygomis, tiek ištuokos reikalaujant abiem sutuoktiniams, tiek ir vienam iš jų. Tai, kad kaltės institutas yra reikšmingas ir veiksmingas, patvirtina vien tai, jog tose šalyse, kur sutuoktinio kaltė dėl santuokos iširimo nėra vienintelis santuokos nutraukimo pagrindas ir galima nutraukti santuoką nekaltinant kito sutuoktinio dėl jos iširimo, nemažai sutuoktinių renkasi būtent santuokos nutraukimą dėl sutuoktinio kaltės.⁴⁵

⁴³ DEWITT GREGORY J., SWISHER P. N., WOLF S. L., *Understanding Family Law*. 2nd edition. Laxis Nexis, 2005.

⁴⁴ HAMILTON, C., PERRY, A., *Law in Europe*. 2nd edition, 2002.

⁴⁵ WOLFINGER, N. H., The Mixed Blessings of No-Fault Divorce. *Whittier Journal of Child and Family Advocacy*, 2005, Vol. 4; BOELE-WOELKI, K., *Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Spouses*. Oxford: Intersentia, 2004.

II. Vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka santuokos nutraukimo tvarkai

CK 3.60 straipsnio pirmoje santuokos nutraukimo sąlygoje įtvirtina sutuoktinio teisė, o ne pareiga reikalauti nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės.

Lingvistinis kodekse vartojamų formuluočių „gali reikalauti“ ir „iširo dėl kito sutuoktinio kaltės“ aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad ieškinį CK 3.60 str. pagrindu gali pareikšti tik tas sutuoktinis, kuris nėra kaltas dėl santuokos iširimo. Tačiau teismų praktikoje iškilo klausimas, ką daryti tuo atveju, jei ieškinį dėl santuokos nutraukimo pareiškia būtent kaltasis sutuoktinis, remdamasis išimtinai tik savo kalte.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad ieškinys dėl santuokos nutraukimo gali būti grindžiamas ne tik ta aplinkybe, kad santuoka faktiškai iširo dėl atsakovo kaltės, bet ir tuo pagrindu, kad dėl santuokos iširimo yra kaltas pats ieškovas arba dėl to yra kalti abu sutuoktiniai.⁴⁶

Galima daryti prielaidą, kad tokia teismo išreikšta nuostata neatitinka įstatymų leidėjo, įtvirtinusio santuokos nutraukimo būdą dėl sutuoktinio kaltės, tikslų. Pagrindinis kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo įtvirtinimo tikslas būtent ir yra apginti nekaltąjį sutuoktinį nuo kito sutuoktinio, pažeidžiančio santuokines pareigas, numatant pastarajam atsakomybę už santuokos iširimą ir taip suteikiant nukentėjusiam sutuoktiniui tam tikrą satisfakciją. Suteikus kaltajam sutuoktiniui teisę kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo, remiantis tik savo kalte, kaip tik būtų pažeidžiami, o ne ginami nekaltojo sutuoktinio interesai, kadangi santuokos nutraukimo procesas būtų pradėtas jam nepageidaujant.

Nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės negalima piktnaudžiauti. Todėl kreiptis į teismą su prašymu nutraukti santuoką remiantis CK 3.60 straipsniu galima tik tada, kai kitas sutuoktinis iš tikrųjų kaltas, kad santuoka iširusi. Kai siekiama atkeršyti kitam sutuoktiniui, atimti iš jo teisę į išlaikymą ar nepagrįstai prisiteisti nuostolių atlyginimą, tokiais atvejais piktnaudžiaujama savo teise ir reikalavimas neturi būti tenkinamas.

Reikalauti nutraukti santuoką dėl kito sutuoktinio kaltės galima nepriklausomai nuo to, kiek laiko yra praėję nuo santuokos sudarymo.

Santuokos nutraukimo šiuo pagrindu bylos nagrinėjamos ginčo (ieškinio) teiseną (CPK 381 – 386 str.). Todėl bylai pradėti reikalinga pateikti būtent ieškinį, o ne kitokios procesinės formos dokumentą. Ieškinys pateikiamas apylinkės teismui pagal atsakovo gyvenamąją vietą,

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 8 d. konsultacija Nr. A3 – 103.

tačiau ieškovas, su kuriuo gyvena nepilnamečiai vaikai, turi teisę ieškinį pareikšti savo gyvenamosios vietos apylinkės teismui (CPK 381 str. 1 d.). Bylose su tarptautiniu elementu jurisdikcijos klausimas sprendžiamas dvišalių ir daugiašalių tarptautinių sutarčių pagrindu, Europos Sąjungos ribose taikomas 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 „Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr.1347/2000“. Teisę reikšti tokį ieškinį turi tik sutuoktiniai.

Pačiam ieškinio turiniui, be bendrųjų, keliami ir specialūs reikalavimai (CPK 382 str., 383str.). Prie ieškinio turi būti pridėti dokumentai bei kiti įrodymai, kurias grindžiami reikalavimai, taip pat duomenys, kad žyminis mokestis sumokėtas bei prašymai dėl įrodymų, kurių neįmanoma pateikti, išreikalavimo, nurodant priežastis, kodėl negalima pateikti šių įrodymų. Reiškiant ieškinį dėl santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės, reikalinga nurodyti santuokos nutraukimo motyvus.

Svarbią teisinę reikšmę turi santuokos nutraukimo momentas, nes su juo siejamas turtinių ir asmeninių neturtinių sutuoktinių tarpusavio santykių pasibaigimas. Naująją santuoką buvę sutuoktiniai gali sudaryti tik nutraukę ankstesniąją, taip pat įregistruoti partnerystę gali tik tuomet, kai nebevaržo ankstesnės santuokos saitai.

Civilinio kodekso 3.66 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „santuoka laikoma nutraukta nuo teismo sprendimo ją nutraukti įsiteisėjimo dienos“.

„Teismas per tris darbo dienas po teismo sprendimo nutraukti santuoką įsiteisėjimo dienos privalo išsiųsti kopiją teismo buvimo vietos civilinės metrikacijos įstaigai, kuri įregistruoja santuokos nutraukimo faktą“⁴⁷

Taip pat kaip ir Lietuvos Respublikoje, Lenkijoje santuoka nutraukiama teisiniu būdu. Nepaisant tęstinio ir absoliutaus sutuoktinių santykių nesiklostymo, bendro gyvenimo pakrikimo, išsituokti yra draudžiama, jeigu dėl skyrybų nukentėtų mažamečiai vaikai arba santuokos negalima nutraukti dėl priežasčių kurios prieštarautų šeimos teisės principams. Taip pat Lenkijos įstatymuose teigiama, kad santuokos nutraukimas yra neleistas, kai išsituokti nori išimtinai dėl santuokos nutraukimo kaltas sutuoktinis, nebent kitas sutuoktinis sutiktų nutraukti santuoką, arba jeigu kito sutuoktinio atsisakymas išsituokti prieštarautų šeimos principams.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

2.1 Bylų dėl santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės nagrinėjimo ypatumai

Nagrinėdamas santuokos nutraukimo bylas teismas kiekvienu konkrečiu atveju privalo labai kruopščiai išsiaiškinti visas bylai reikšmingas aplinkybes, pateiktą teismui medžiagą tam, kad įsitikintų, jog šeima tikrai iširo ir nebėra kitos išeities kaip tik santuoką nutraukti.

Visi su santuokos nutraukimu susiję klausimai pavesti spręsti išimtinai tik teisminėms institucijoms.

Teismas yra įpareigotas būti aktyviu nagrinėjant šeimos ginčus, o taip pat ir santuokos nutraukimo klausimus. Santuokos nutraukimo bylos nors ir nagrinėjamos ginčo teiseną, turi tam tikrą CPK XIX skyriuje numatytą nagrinėjimo ypatumų, kadangi yra priskiriamos šeimos santykių bylų grupei. Šiose bylose teismui įstatymo skirtas aktyvus vaidmuo, nes šeimos narių teisių ir teisėtų interesų gynimas yra ir viešojo intereso gynimas. Šią nuostatą išaiškino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje, kurioje teigiama, kad „Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos CK 3.3, 3.161 straipsniai, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas kaip vieną pagrindinių šeimos teisės principų nustato vaiko teisių ir interesų prioritetinę apsaugą. Šį principą įgyvendinti yra įmanoma tik tada, kai teismas, sprenddamas šeimos bylas, yra aktyvus, savo iniciatyva siekia išsiaiškinti ginčo esmę. Vadinas, teismas, nagrinėdamas šeimos ginčus, privalo būti aktyvus, padėti šalims įgyvendinti jų teises, nes tokiose bylose sprendžiamas ne tik privataus, bet ir viešo intereso apsaugos klausimas. Tik teismui esant aktyviam yra įmanoma apginti vaikų teises ir interesus bei silpnesnio sutuoktinio interesus“.⁴⁸

Teismo aktyvumą užtikrina CPK 376 straipsnio nuostatos ir CK trečiojoje knygoje nustatytos proceso teisės normos (CPK 375 straipsnio 2 dalis). Nurodytos kategorijos bylose teismas turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu, teismo nuomone, tai yra būtina siekiant teisingai išspręsti bylą (CPK 376 straipsnio 1 dalis); atsižvelgdamas į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaiškėjusias aplinkybes, peržengti pareikštų reikalavimų ribas, tai yra patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu (CPK 376 straipsnio 3 dalis).

⁴⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1008/2002.

Teismas, priimdamas sprendimus šeimos santykių bylose, privalo pirmiausia siekti apsaugoti nepilnamečių vaikų interesus, ginti socialiai pažeidžiamų šeimos narių teisėtus interesus.⁴⁹

Pavyzdžiui, vienoje sanutokos nutraukimo byloje kasatorius skundė teismo procesinį sprendimą priteisti jo nepilnamečiams dvigubą išlaikymą iki teismo sprendimo priėmimo dienos, nes teismai išėjo už ieškinio reikalavimo ribų ir priteisė įsiskolinimą už didesnę laikotarpį, negu prašė ieškovė.

Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad Civilinio proceso kodekso IV dalies XIX skyrius reglamentuoja šeimos bylų nagrinėjimo ypatumus. CPK 376 straipsnyje nustatyta, kad bylą nagrinėjantis teismas turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu, teismo nuomone, tai yra būtina siekiant teisingai išspręsti bylą. Teismas taip pat privalo siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai. Dėl to CPK 376 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad teismas, atsižvelgdamas į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaiškėjusias bylos aplinkybes, turi teisę viršyti pareikštus reikalavimus, t. y. gali patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu. CPK 376 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad jeigu byloje pareikštas vienas iš įstatymuose nurodytų reikalavimų, teismas, nustatęs, kad pareikštą reikalavimą tenkinti nera pagrindo, gali savo iniciatyva taikyti įstatymuose numatytą alternatyvų asmens teisių ar teisėtų interesų gynimo būdą. Iš pateiktos teisės normos nuostatų matyti, kad CPK įtvirtintas aktyvus teismo vaidmuo nagrinėjant šeimos bylas, nes šių bylų nagrinėjimas susijęs su nepilnamečių vaikų interesais, kuriems suteikiama prioritetinga teisių apsauga (CK 3.3 straipsnio 1 dalis), išimtinis jų teisių gynimas. Esant tokiam teisiniam reguliavimui ir byloje nustačius faktinę aplinkybę, kurią pripažino atsakovas, kad neteikė išlaikymo vaikams nuo atitinkamos datos, teismas turėjo teisinį pagrindą priteisti kasatoriaus nepilnamečiams vaikams išlaikymą kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis nuo faktinio išlaikymo neteikimo pradžios, o ne nuo ieškovės nurodytos datos. Esant tokioms aplinkybėms, iš atsakovo buvo priteistas didesnis įsiskolinimas nei prašė ieškovė, todėl kasatoriaus argumentas, kad teismai išėjo už ieškinio reikalavimo ribų, buvo pripažintas nepagrįstu.⁵⁰

⁴⁹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-145/2008.

⁵⁰ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-525/2011.

Pasirengimo nagrinėti bylą teisme metu šalys turi pateikti teismui visus turimus įrodymus bei paaiškinimus, turinčius reikšmės bylai, taip pat nurodyti įrodymus, kurių jie negali pateikti teismui, kartu nurodydami aplinkybes, trukdančias tai padaryti, bei galutinai suformuluoti savo reikalavimus ir atsikirtimus į pareikštus reikalavimus. CPK 383 straipsnis sako, kad santuokos nutraukimo bylose šalys negali kelti kitų reikalavimų, išskyrus reikalavimus nutraukti santuoką, padalyti bendrą sutuoktinių turtą, priteisti sutuoktinių tarpusavio išlaikymą, nustatyti sutuoktinių nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą ir priteisti jiems išlaikymą (CPK 385 str. 1 d.).

Pagal Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalį bylos teismuose nagrinėjamos viešai. Tačiau tas pats straipsnis sako, kad teismo posėdis gali būti uždaras, jeigu būtina apsaugoti žmogaus asmeninio ar šeimos gyvenimo slaptumą. Įtvirtinant šią konstitucinę nuostatą (nes per viešą santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimą gali būti pavišintos sutuoktinių privataus gyvenimo detalės), CK 3.62 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad vieno sutuoktinio reikalavimu byla gali būti nagrinėjama uždareme teismo posėdyje. Tam, kad byla būtų nagrinėjama uždareme posėdyje, pakanka vieno sutuoktinio prašymo. Nors ši norma yra ketvirtajame skirsnyje, kuris reglamentuoja santuokos nutraukimą dėl kito sutuoktinio kaltės, tačiau ją, kaip garantuojančią konstitucines vertybes, reikia laikyti bendrąja norma, taikytina visais santuokos nutraukimo atvejais (CPK 10 str.).

CK 3.63 straipsnis, teigiantis, kad abiejų sutuoktinių prašymu teismas, nutraukdamas santuoką, sprendime nenurodo konkrečių faktų, patvirtinančių vieno ar abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo, o tik konstatuoja, jog santuoka iširo dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės, yra norma, sauganti sutuoktinių teisę į privatą šeimos gyvenimą. Kadangi teismo sprendime atsispindi visi byloje surinkti ir įvertinti įrodymai, o visi teismų sprendimai, priimti viešame posėdyje, yra viešai skelbiami ir prieinami visuomenei (CPK 10 straipsnis), sutuoktiniai gali būti suinteresuoti, kad jų šeimos gyvenimo detalės netaptų žinomos kitiems. Ši norma ypač reikšminga todėl, kad ji siejama su santuokos nutraukimu dėl vieno sutuoktinio kaltės, galinčios pasireikšti aplinkybėmis, kurios sudaro privataus gyvenimo dalį. Tokiais atvejais teismas sprendime tik konstatuoja, kad santuoka nutraukiama dėl atsakovo arba abiejų sutuoktinių kaltės. Kuo pasireiškia kaltė, atsispindės teismo posėdžio protokole, todėl aukštesnės instancijos teismas turės galimybę patikrinti, ar teismas tinkamai taikė CK 3.60 straipsnį. Tačiau teisę nenurodyti konkrečių faktų, kurie patvirtina vieno ar abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo, teismas turi tik esant

abiejų sutuoktinių prašymui. Nesant abiejų sutuoktinių prašymo arba prašant tik vienam sutuoktiniui, sprendimas surašomas laikantis CPK 270 straipsnio reikalavimų.⁵¹

Sutuoktinio kaltės nustatymas santuokos nutraukimo bylose įvertinant visas sutuoktinių tarpusavio santykių ypatumus gali sukelti grėsmę privataus gyvenimo paviešinimui, todėl galimybė kreiptis į teismą dėl faktinių aplinkybių nenurodymo teismo dokumentuose, kaip ir neviešo teismo posėdžio galimybė yra ypač reikšminga santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės institutui. Būtent tokio pobūdžio bylose dažniausiai nagrinėjamos aplinkybės, kurių viešinimas galėtų pakenkti tolesniam buvusių sutuoktinių gyvenimui.

Santuokos nutraukimo bylose, kaip ir apskritai šeimos bylose, negalima priimti sprendimo už akių. Todėl, kai į teismo posėdį be svarbių priežasčių neatvyksta ieškovas, gavęs šaukimą ir neprašęs nagrinėti bylos jo nesant, teismas pareiškimą palieka nenagrinėtą (CPK 384 str. 1 d.). Teismas pareiškimą taip pat palieka nenagrinėtą, kai į teismo posėdį neatvyksta abu sutuoktiniai (CPK 296 st. 1 d. 6 p.). Atsakovo, gavusio šaukimą, neatvykimas, atsižvelgiant į neatvykimo priežastis ir konkrečios bylos aplinkybes, gali ir nebūti kliūtis nagrinėti bylą. Pavyzdžiui, jeigu iš bylos medžiagos matyti, kad atsakovas smurtauja prieš šeimos narius ar yra kitokių akivaizdžių jo kaltės dėl santuokos iširimo įrodymų, teismas gali nagrinėti bylą ir atsakovui nedalyvaujant. Kitais atvejais, kai, pavyzdžiui, teismas mano esant galimybę sutuoktinius sutaikyti, atsakovo dalyvavimas gali būti pripažintas būtinu. Už neatvykimą į teismo posėdį nesant svarbių priežasčių atsakovas gali būti baudžiamas iki 1000 litų bauda, taip pat gali būti priimama nutartis jį atvedinti.⁵²

Nutraukiant santuoką aptariamam pagrindui, kaip ir kitais pagrindais, kartu turi būti išspręsti su jos nutraukimu susiję klausimai: sutuoktinių nepilnamečių vaikų išlaikymo ir jų gyvenamosios vietos nustatymo, bendro sutuoktinių turto padalijimo ir jų tarpusavio išlaikymo (CPK 385 tstr. 1 d.).

Užsienio šalių šeimos teisėje taip pat dažnai yra numatyti specifiniai bylų dėl santuokos nutraukimo nagrinėjimo ypatumai. Pavyzdžiui, Lenkijos šeimos teisėje teismams taip pat yra priskiriamas svarbus vaidmuo: teismas, nutraukdamas santuoką turi nustatyti, ar kuris nors iš sutuoktinių yra kaltas dėl santuokos nutraukimo ir įvardyti jį, jeigu toks yra. Pareigą įvardyti kaltąjį sutuoktinį teismas turi tik tuo atveju, kai santuoka nutraukiama vieno iš sutuoktinių prašymu, kai santuoka nutraukiama bendru sutarimu, kaltės klausimas nekliamas.

⁵¹ MIKELĖNAS, V., *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.

⁵² MIKELĖNAS, V., *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.

2.2 Kaltės įtaka sutuoktinių taikinimo procedūrai santuokos nutraukimo procese

Santuokos nutraukimas visuomet buvo suvokiamas kaip nepageidautinas reiškinys, nuo senų laikų buvo ieškoma būdų, kaip būtų galima šios blogybės išvengti, kaip sutaikyti nutarusius skirtis sutuoktinius. Štai XIX amžiuje Ciuriche buvo gajus paprotys uždaryti dviem savaitėm norinčius skirtis sutuoktinius bokšte, kuriame sudarytos specialios gyvenimo sąlygos: viena lova, vienas stalas, viena šakutė, viena lėkštė ir absoliuti tylą ir izoliacija nuo išorinio pasaulio. Neretai sutuoktiniai pagyvenę kartu tokiomis sąlygomis susitaikydavo ir nusprendavo nebesiskirti.⁵³

CK 3.64 straipsnyje yra analizuojamas sutuoktinių taikinimas. Teismas privalo imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti, nors ieškovas ir kaltina atsakovą dėl santuokos iširimo. Tačiau sutuoktinių sutaikymo galimybės šiuo atveju gali būti ribotos – tai priklauso nuo to, kuo pasireiškia atsakovo kaltė.

CK 64 straipsnio 2 dalis numato galimybę taikyti sutuoktinių santuokos nutraukimo teisinių padarinių sutarties institutą ir nutraukiant santuoką dėl vieno iš sutuoktinių kaltės. Todėl teismas, nors yra pareikštas ieškinys dėl santuokos nutraukimo, privalo pasiūlyti sutuoktiniams sudaryti sutartį ir joje aptarti vaikų išlaikymo, gyvenamosios vietos, bendro sutuoktinių turto, tarpusavio išlaikymo klausimus. Jeigu sutuoktiniai pareiškia, kad jie tokią sutartį sutinka sudaryti, teismas turi atidėti bylos nagrinėjimą ir nurodyti, per kokį terminą sutartis turi būti pateikta teismui. Santuokos nutraukimo byla tokiu atveju teismo nutartimi transformuojama į ypatingosios teisenos bylą ir toliau nagrinėjama pagal CPK 538-541 straipsnius.⁵⁴ Gautą sutartį teismas patvirtina ir perkelia jos turinį į teismo sprendimą. Tokiu atveju pripažįstama, kad santuoka nutraukta bendru sutarimu, ir CK 3.70 straipsnis netaikomas. Toks santuokos nutraukimo būdas yra galimas net tada, kai nuo santuokos sudarymo nėra praėję daugiau kaip metai.

Sutuoktinių, iš kurių vienam ar kuriems abipusiškai pareikšti kaltinimai dėl santuokos iširimo, susitaikymą skatina ir kitos teisės normos. Pavyzdžiui, santuokos nutraukimo bylai turi būti rengiamasi žodžiu, tai yra parengiamojo posedžo būdu, ir jau parengiamajame posedyje teismas turi imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti (CPK 228 231 str.) Jeigu šalys raštu pareiškia, kad susitaiko, teismas bylą nutraukia. Tokia teismo nutartis neskundžiama.

⁵³ КАРАХАНИЯН, Т. *Брак и развод в свете мирового законодательства*. Москва, 1998.

⁵⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2002 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1040/2002.

Tačiau šiuo atveju bylos nutraukimas nėra kliūtis bet kuriam iš sutuoktinių ateityje inicijuoti naują santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium bylą (CPK 384 str 4 d.).

Natūralu, kad sutuoktinių sutaikymo galimybės šiuo atveju būtų ribotos, nelygu kuo pasireiškia atsakovo kaltė. Todėl kai kurios taikymo priemonės šiais atvejais objektyviai netiktų ir negalėtų būti taikomos (CK 3.64 str. 3 d.). Pavyzdžiui, teismas negalėtų taikyti bylos sustabdymo kaip sutuoktinių taikinimo priemonės, jeigu tai pažeistų ieškovo arba sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesus. Jeigu ieškovas nurodo, kad atsakovas vartoja smurtą prieš jį ar vaikus, bylos nagrinėjimo sustabdymas galėtų pažeisti tiek ieškovo, tiek nepilnamečių vaikų interesus. Tokiu atveju santuoką būtina nutraukti kuo greičiau, ir kol ji bus nutraukta – taikyti laikinąsias apsaugos priemones (CK 3.65 str.).

Sutuoktinių sutaikinimo priemonės gali būti apskritai netaikomos, jeigu konkrečios bylos aplinkybės rodo, kad nėra jokios galimybės juos sutaikyti.⁵⁵ Taigi sutuoktinių taikinimo priemonių taikymas yra paliktas teismo nuožiūrai atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes.

2.3 Laikinių apsaugos priemonių taikymais nutraukiant santuoką vieno iš sutuoktinių kaltės pagrindu

Teismas, kol bus priimtas sprendimas, atsižvelgdamas į sutuoktinių, vaikų, taip pat į vieno sutuoktinio interesus, gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones, nurodytas CK 3.65 straipsnyje. Šios priemonės gali būti taikomos tiek iki santuokos nutraukimo bylos iškėlimo, tiek ją iškėlus (CPK 144 str. 3 d.). Teismas, siekdamas apsaugoti ieškovo, sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesus (pavyzdžiui, kai atsakovas vartoja smurtą prieš kitą sutuoktinį arba vaikus), gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones ir savo iniciatyva (CPK 144 str. 2 d.).

Nors CK 3.65 straipsnis, numatantis laikinąsias apsaugos priemones, yra skirsnyje, reglamentuojančiame santuokos nutraukimą dėl vieno sutuoktinio kaltės, tačiau ši norma laikytina bendrąja ir taikytina visais atvejais, kai būtina ginti nepilnamečių vaikų ar vieno sutuoktinio interesus, pavyzdžiui, sprendžiant vaikų globos ir rūpybos, tėvų valdžios ribojimo ar vaikų atskyrimo nuo tėvų klausimus, negrinėjant sutuoktinių gyvenimo skyrium patvirtinimo bylas (CK 3.75 str. 3 d.) ir panašiai.

⁵⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-676/2002.

Laikinių apsaugos priemonių taikymo pagrindas – būtinybė apsaugoti vaiko ar vieno iš sutuoktinių turtinius ar asmeninius neturtinius interesus, tai yra tam tikros aplinkybės, įrodančios, kad, nesiėmus laikinių apsaugos priemonių, gali nukentėti vaiko ar vieno iš sutuoktinių turtinės ar asmeninės neturtinės teisės. Taigi turi būti reali grėsmė vaiko ar sutuoktinio interesams. Europos tarybos ministrų komitetas 1985 m. kovo 26d. rekomendacijoje patarė valstybėms Tarybos narėms nurodyti savo įstatymuose veiksmingas poveikio ir apsaugos priemones, kuriomis būtų galima reaguoti į kiekvieną prievartos aktą šeimoje ir užtikrinti prevencinį šių priemonių poveikį, ypač atkreipdamas dėmesį į būtinumą užtikrinti vaikų apsaugą nuo bet kokios prievartos šeimoje.⁵⁶

Pagal CK 3.65 straipsnio 2 dalį teismas gali: įpareigoti vieną sutuoktinį gyventi skyrium; nustatyti nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų; įpareigoti vieną sutuoktinį netrukdyti kitam naudotis tam tikru turtu; priteisti iš vieno sutuoktinio laikiną išlaikymą nepilnamečiams vaikams ar kitam sutuoktiniui; areštuoti turtą, kol bus nuspręsta dėl jo priklausymo nuosavybės teise vienam sutuoktiniui, taip pat siekdamas užtikrinti išlaikymo mokėjimą; areštuoti vieno sutuoktinio turtą, kurio verte galima būtų užtikrinti teismo išlaidų atlyginimą kitam sutuoktiniui; uždrausti vienam sutuoktiniui matytis su nepilnamečiais vaikais ar lankytis tam tikrose vietose.

Sutuoktinio įpareigojimas gyventi skyrium nuo šeimos gali būti taikomas, kai sutuoktinis vartoja prieš vaikus ar kitą sutuoktinį fizinę ar kitokią prievartą, todėl bendras gyvenimas gali padaryti jiems žalos. Ši apsaugos priemonė turėtų būti taikoma neatsižvelgiant į tai, ar smurtaujantis sutuoktinis turi objektyvų ir realių materialių galimybių gyventi skyrium. Be to, sutuoktiniui, kuris prieš vaikus ar kitą sutuoktinį atlieka veiksmus, sudarančius administracinio teisės pažeidimo ar nusikaltimo sudėtį, gali būti taikomas administracinis areštas, sulaikymas ar kitos ATPK ir BPK nurodytos prievartos priemonės. Jeigu nepilnamečio tėvai, kurių santuokos nutraukimo byla teismas nagrinėja, gyvena skyrium, siekdamas apsaugoti vaiko interesus, teismas gali nustatyti jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, kol šis klausimas bus galutinai išspręstas. Pavyzdžiui, vaikas gyvena su tėvu, tačiau motina, inicijuojanti santuokos nutraukimo bylą, pateikia teismui įrodymų, kad tėvas muša vaiką. Tokiu atveju teismas gali laikinai vaiko gyvenamąją vietą nustatyti su motina.

⁵⁶ Violence in the Family: Recommendation No. R (85) 4 adopted by the Committee of Minister of the Council of Europe on 26 March 1985 and Explanatory Memorandum. Strasbourg, 1986.

Kol bus išspręstas sutuoktinių ginčas dėl santuokos nutraukimo ir bendro turto padalijimo, teismas gali uždrausti sutuoktiniui atlikti bet kokius veiksmus, kuriais būtų trukdoma kitam sutuoktiniui naudotis tam tikru turtu. Pavyzdžiui, žmonai laikantis nuomonės, kad namas priklauso jai asmeninės nuosavybės teise, ir todėl neįleidžiant vyro, šio prašymu teismas gali įpareigoti žmoną netrukdyti vyrui naudotis gyvenamąją patalpą.

Kol bus išspręsta santuokos nutraukimo byla, teismas gali priteisti iš vieno sutuoktinio laikiną išliakymą, kurį šis privalo teikti nepilnameiams vaikams arba kitam sutuoktiniui. Šiais atvejais išliakymo klausimas sprendžiamas pagal analogiją taikant CK 3.72, 3.192 – 3.203 straipsnius. Siekdamas užtikrinti, kad išliakymas tikrai būtų teikiamas, teismas gali areštuoti tam tikrą atsakovo turtą, iš kurio vertės būtų išieškoma, jeigu ieškovas savanoriškai nevykdytų savo pareigos mokėti išliakymą.

Teismas gali areštuoti tam tikrą turtą, jeigu yra reali grėsmė, kad vienas sutuoktinis jį perleis kitiems amenims, suvaržys, sunaudos ar sunaikins. Turto areštas gali būti taikomas siekiant išsaugoti turtą, kol jis bus sutuoktinių padalytas, taip pat užtikrinti atsakovo turtinių prievolių vaikams ar kitam sutuoktiniui įvykdymą.

Sutuoktiniui gali būti uždrausta matytis su nepilnamečiu vaiku arba lankytis tam tikrose vietose, kur jis galėtų susitikti su vaiku (mokykloje, ikimokyklinėje įstaigoje, ligoninėje, kur gydomas vaikas ir panašiai), jeigu jis seksualiai išnaudojo vaiką, vartojo prieš jį fizinę ar psichinę smurtą, taip pat visais kitais atvejais, kai jo bendravimas su vaiku galėtų būti žalingas šio sveikatai, tiek fizinei, tiek psichinei.

Civilinio Kodekso 3.65 straipsnio 2 dalyje pateiktas laikinųjų apsaugos priemonių sąrašas nėra išsamus. Septyniuose punktuose įvardintos priemonės atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes gali įgyti specialesnę, konkretesnę išraišką ir tai būtų įstatyme nurodytos priemonės nagrinėjimas. Teismas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, gali taikyti ir kitokias apsaugos priemones, kurios šiame sąrašė nenumatytos, tačiau, teismo nuomone, yra būtinos siekiant apsaugoti vaiko ir kito sutuoktinio interesus.

Pavyzdžiui, teismas gali uždrausti vienam sutuoktiniui išvežti vaiką į užsienio valstybę, kol bus nuspręsta dėl vaiko gyvenamosios vietos, prisiartinti arčiau kaip vieną šimtą metrų iki gyvenamosios patalpos, mokyklos ar ikimokyklinės įstaigos, kur gyvena ar mokosi vaikas, gali perduoti laikinai globai vaiką kitiems amenims, kol bus nuspręsta dėl jo gyvenamosios vietos, ir panašiai.

Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko bylų, kuriose teismai taikė nenumatytas Civiliniame kodekse laikinas apsaugos priemones, siekdami apsaugoti vieno iš sutuoktinių ar jų vaikų interesus. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas, nagrinėdamas atskirą skundą byloje, kurioje pirmosios instancijos teismas buvo atmetęs ieškovo prašymą taikyti laikinas apsaugos priemones nurodydamas, kad ieškovo prašymas nustatyti laikiną bendravimo tvarką nėra susijęs su šalių pareikštais reikalavimais bei tokia laikinoji apsaugos priemonė kaip laikina bendravimo su nepilnamečiu vaiku tvarka nenustatyta CK 3.65 straipsnio 2 dalyje. Kadangi nepilnametė šalių duktė gyveno su atsakove, ieškovas pareiškė prašymą nustatyti laikiną jo bendravimo su nepilnamete dukterimi tvarką iki teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos. Vilniaus apygardos teismas nurodė, kad šiuo metu nepilnametė šalių duktė gyvena su motina, teismo sprendimo, kuriuo būtų nustatyta jos gyvenamoji vieta su kuriuo nors iš tėvų, nesama, priešingai, ieškovas tokį reikalavimą – nustatyti dukters gyvenamąją vietą su juo – yra pareiškęs būtent šioje byloje. Taigi ieškovo pareikštas materialusis teisinis reikalavimas yra susijęs su prašoma taikyti laikiną apsaugos priemonę – laikinos bendravimo su nepilnamete dukterimi tvarkos nustatymu iki bus išnagrinėtas šalių ginčas. CK 3.3 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, kad šeimos santykių teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje grindžiamas prioritetingais vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu; vaikas, kurio tėvai gyvena skyrium, turi teisę nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, nesvarbu, kur tėvai gyvena (CK 3.170 straipsnio 2 dalis). Nors pirmosios instancijos teismas nurodė, kad CK 3.65 straipsnio 2 dalis nenumato ieškovo prašomos laikinosios apsaugos priemonės, tačiau teismas pažymėjo, kad CK 3.65 straipsnio 2 dalyje pateiktas laikinųjų apsaugos priemonių sąrašas nėra baigtinis ir teismas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, gali taikyti ir kitokias apsaugos priemones, kurios šiame sąraše nenumatytos, tačiau, teismo nuomone, yra būtinos siekiant apsaugoti vaiko interesus.⁵⁷

Be CPK 145 straipsnio 1 dalyje nustatytų laikinųjų apsaugos priemonių, teismas papildomai gali taikyti tik tokias priemones, kurios yra nustatytos kituose įstatymuose (CPK 145 straipsnio 1 dalies 13 punktas). CPK ir kiti įstatymai pateikia platų sąrašą priemonių, kurios, taikant po vieną ar kombinuojant kelias, yra pakankamos bylinėjimosi laikotarpiu apsaugoti tiek turtinius, tiek neturtinius šalių interesus. Kadangi laikinosios apsaugos priemonės reiškia atsakovo turtinių ir asmeninių teisių ribojimą, tokių ribojimų taikymas galimas tik tada, kai tam yra aiškus teisinis pagrindas. Kartu pažymėtina, kad išimtiniais

⁵⁷ Vilniaus apygardos teismo 2010 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-448-623/2010.

atvejais byloje prireikus laikinai sureguliuoti itin specifinę ginčo situaciją, kuriai įstatymuose neįtvirtinta tinkamos laikinosios apsaugos priemonės, teismas, vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais (CPK 3 straipsnio 7 dalis) bei specialiaisiais laikinųjų apsaugos priemonių taikymo principais, gali *ad hoc* pritaikyti originalaus pobūdžio apsaugos priemonę. Tokiu atveju teismas turi tinkamai motyvuoti ir konstitucinių vertybių apsaugos požiūriu pagrįsti, kodėl buvo būtina taikyti įstatyme aiškiai neįtvirtintą laikinąją apsaugos priemonę. Apžvelgtoje Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje byloje teismo taikyta laikinoji apsaugos priemonė – laikinos bendravimo tvarkos su dukterimi nustatymas – reiškia tai, kad teismas taikė CK 3.65 straipsnio 2 dalies 2 punkte įtvirtintą laikinąją apsaugos priemonę – nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų nustatymą, kuri iš esmės apima ir teismo įgaliojimus nustatyti kito tėvo bendravimo su vaiku tvarką. Taigi Vilniaus apygardos teismas byloje įstatyme nenumatytos priemonės realiai netaikė.

Laikinasias apsaugos priemones teismas gali taikyti ir savo iniciatyva. Paprastai teismai tokia teise pasinaudoja būtent nagrinėdami santuokos nutraukimo bylas. Pavyzdžiui, vienoje santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės byloje Klaipėdos apygardos teismas, palikdamas nepakeistą laikinąją apsaugos priemonę, kuria išlaikymo dydžio pakeitimo byloje teismo iniciatyva iš atsakovo buvo priteistas laikinas išlaikymas, nurodė, kad šios konkrečios laikinosios apsaugos priemonės tikslas yra užtikrinti, kad būtinos vaikams vystytis sąlygos ir bent minimalūs vaikų poreikiai būtų užtikrinti ir patenkinti viso bylos nagrinėjimo teisme laikotarpiu, kuris atskirais atvejais gali užtrukti (CK 3.192 straipsnio 2 dalis) Vis dėlto reikia pažymėti, kad bylų, kuriose laikinosios apsaugos priemonės taikomos teismo iniciatyva, yra itin mažai. Tai iš dalies paaiškinama tuo, kad CPK norma, leidžianti teismui veikti savo iniciatyva, yra dispozityvumo principo išimtis, o paprastai suinteresuoti asmenys patys aktyviai prašo taikyti laikinasias apsaugos priemones. Tačiau nustatęs, kad byloje yra viešasis interesas, o egzistuojant teismo sprendimo neįvykdymo rizikai suinteresuoti asmenys neprašo taikyti laikinųjų apsaugos priemonių, teismas, įvertinęs bylos aplinkybes, šalių statusą, jų patirtį ir procesinį elgesį, turėtų veikti savo iniciatyva.⁵⁸

⁵⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-525/2011.

III. Vieno iš sutuoktinių kaltės konstatavimo santuokos nutraukimo byloje pasekmės

Santuokos nutraukimas kaltam sutuoktiniui sukelia ne tik turtines, bet ir neturtines pasekmes.

CK 3.67 straipsnio 2 dalis, teigianti, jog: “sutuoktinis, išskyrus tą, kuris buvo pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo, gali prašyti, kad teismas nustatytų, jog santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms teises pasekmes sukėlė nuo tos dienos, kai jie faktiškai nustojo kartu gyventi” - yra specialioji norma, įtvirtinanti to paties straipsnio 1 dalies išimtį. Ši norma numato galimybę taikyti turtinius teisinius santuokos nutraukimo padarinius ne nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo, o dar anksčiau, tai yra nuo tada, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium.

Tokia išimtis nustatyta atsižvelgiant į gyvenimo kasdienybę. Bendras sutuoktinių gyvenimas neretai baigiasi gerokai anksčiau, nei iškeliama santuokos nutraukimo byla. Todėl būtų neteisinga turtą, sutuoktinių įgytą nuo bendro gyvenimo pabaigos iki santuokos nutraukimo bylos iškėlimo, laikyti jų bendrąja jungtine nuosavybe arba išlaikymą priteisti tik nuo bylos iškėlimo, jeigu sutuoktinis išlaikymo buvo reikalingas kur kas anksčiau. Turtinių teisių santuokos nutraukimo padarinių taikymas nuo tos dienos, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, reiškia, kad kaip bendroji jungtinė nuosavybė bus dalijamas tik tas turtas, kuris įgytas iki gyvenimo skyrium pradžios; nuo gyvenimo skyrium dienos bus laikoma pasibaigusia vedybų sutartis; išlaikymas taip pat bus priteistas nuo tos dienos, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, ir panašiai. Tačiau nustatyti, kad turtiniai teisiniai santuokos nutraukimo padariniai atsirado nuo tos dienos, kai sutuoktiniai nustojo gyventi kartu, teismas gali tik vieno ar abiejų sutuoktinių prašymu, bet ne savo iniciatyva. Be to, teisę prašyti taikyti tokiu padarinius turi tik tas sutuoktinis, kuris nėra pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo. Tokia išimtis siejama su kaltės dėl santuokos iširimo institutu: kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui yra taikomos sankcijos, o ne lengvatos; tuo tarpu turtinių teisių santuokos nutraukimo padarinių taikymas nuo tos dienos, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, yra lengvata, o ji gali būti taikoma tik nekaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui.⁵⁹

⁵⁹ MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.

3.1 Kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtaka sutuoktinių turto padalijimui

CK 3.67 straipsnio 1 dalyje nustatyta bendroji taisyklė: „santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms teisinės pasekmės sukelia nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo“, tai reiškia, kad santuokos nutraukimas teisinius padarinius turtinėms sutuoktinių teisėms sukelia ne įsiteisėjus teismo sprendimui, o iškėlus santuokos nutraukimo bylą. Tokia nuostata įtvirtinta todėl, kad santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimas, atsižvelgiant į tai, jog kartu tenka spręsti ir kitus su jos nutraukimu susijusius klausimus, gali trukti ilgai. Todėl būtų neteisinga ir nelogiška pripažinti, kad, pavyzdžiui, per visą santuokos bylos nagrinėjimo laiką įgytas turtas turi būti laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, nors galbūt bendras jų gyvenimas pasibaigęs dar prieš iškeliant santuokos nutraukimo bylą. Tačiau turtas, įgytas bendrai prieš iškeliant santuokos nutraukimo bylą, laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, kol bus padalytas teismo sprendimu. Reikia pabrėžti, kad bendro turto padalijimo klausimas sprendžiamas sutartyje, o po skyrybų šis klausimas nesvarstomas. Bendrosios jungtinės nuosavybės samprata įtvirtinta Civilinio kodekso 3.88 straipsnyje, o asmeninę sutuoktinių nuosavybę reglamentuojančios normos yra 3.89 straipsnyje.

CK 3.117 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta prezumpcija, kad sutuoktinių bendro turto dalys yra lygios, ir nuo šio principo galima nukrypti tik kodekso nustatytais atvejais (nurodyto straipsnio 2 dalis). Atsižvelgdamas į nepilnamečių vaikų interesus, vieno sutuoktinio sveikatos būklę ar jo turtinę padėtį arba kitas svarbias aplinkybes, teismas gali nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo ir priskirti vienam sutuoktiniui didesnę turto dalį (CK 3.123 straipsnio 1 dalis). CK 3.123 straipsnio 2-4 dalyse nustatyti kiti veiksniai, kuriems esant taip pat galima nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo (kai vienas sutuoktinis privalo mokėti kitam sutuoktiniui išlaikymą; jei sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo iki bylos iškėlimo sumažino bendro turto vertę, jo dalį padovanodamas, ir panašiai).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad CK 3.123 straipsnyje pateikiamas aplinkybių sąrašas nėra baigtinis, teismas gali pripažinti svarbiomis kitas aplinkybes, leidžiančias nukrypti nuo lygių dalių principo. Tačiau teismas, nukrypdamas nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo kitomis aplinkybėmis, turi nustatyti, kad toks nukrypimas

pagrįstas tam tikrų teisinių gėrių, kurių gynyba visumos aplinkybių kontekste būtų pagrįsta teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, apsauga (CK 1.5 straipsnio 4 dalis).⁶⁰

Įstatymų leidėjui CK 3.123 straipsnyje iš esmės nurodžius pagrindines aplinkybes, kurioms esant galima nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, kitomis aplinkybėmis nuo šio principo galima nukrypti tik nustatčius tokio nukrypimo realų poreikį atsižvelgiant į pirmiau nurodytus kriterijus.⁶¹

Taigi, sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo įstatymo leidėjo nėra įvardijama kaip pagrindas nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai teismai sutuoktinio kaltę įvardija kaip vieną iš lygių dalių principo nasilaikymą pateisinančių priežasčių. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje byloje, nutraukdamas santuoką dėl sutuoktinio kaltės, į santuokos nutraukimo pagrindą atsižvelgė kaip į svarbią aplinkybę ir nukrypo nuo sutuoktinių bendro lygių dalių principo: ieškovei priteisė didesnę dalį turto, kurią sutuoktiniai įsigijo kaip bendrąją jungtinę nuosavybę (CK 3.127 straipsnis).⁶²

Tam tikrais atvejais aplinkybės, kuriomis remiasi ginčo šalys, gali būti neturtinio pobūdžio ir sudaryti pagrindą spręsti klausimą dėl santuokos nutraukimo esant kito sutuoktinio kaltei ir kurių konstatavimas gali sukelti CK nustatytas turtinio pobūdžio pasekmes (pavyzdžiui, teisė reikalauti turtinės, neturtinės žalos atlyginimo), bet nėra savarankiškas pagrindas, savaime leidžiantis nukrypti nuo lygių dalių principo pagal CK 3.123 straipsnį, neįrodžius, kad tam tikri kaltojo sutuoktinio veiksmai sukėlė neigiamas turtines pasekmes kitam sutuoktiniui arba turėjo įtakos bendro turto vertės sumažėjimui.

Aplinkybė, kad vienas iš sutuoktinių yra kaltas dėl santuokos nutraukimo, negali būti pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo dalijant bendrąją jungtinę nuosavybę tuo atveju, kai sąžiningas sutuoktinis jau pasinaudojo CK 3.70 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teise sutuoktiniui reikalauti neturtinės žalos atlyginimo iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio.⁶³

Pažymėtina, kad teismas, sprenddamas klausimus, susijusius su sutuoktinių bendro turto padalijimu, privalo siekti skirtingų interesų pusiausvyros, tačiau taip pat turi vadovautis teisingumo, protingumo, sąžiningumo kriterijais, atsižvelgti į konkrečioje nagrinėjamoje civilinėje byloje nustatytas faktines aplinkybes. Vienoje santuokos nutraukimo byloje,

⁶⁰ LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-479/2005.

⁶¹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-355/2003.

⁶² LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-463/2007.

⁶³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2007.

pirmosios ir apeliacinės instancijų teismams nustačius atsakovo kaltę dėl santuokos iširimo, atsižvelgus į tai, kad su ieškove liko gyventi du pilnamečiai sutuoktinių vaikai studentai ir nepilnametė duktė, atsakovui išėjus gyventi pas kitą moterį, ieškovė viena rūpinosi šeima, teisėjų kolegija pripažino teisinga bylą nagrinėjusių teismų išvadą, kad buvo teisinis pagrindas nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, atsakovui priteisiant mažesnę santuokoje įgyto turto dalį.⁶⁴

CK 3.70 str. 3 dalyje įtvirtinta norma skelbia, jog „kaltas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis, kai yra kito sutuoktinio reikalavimas, privalo gražinti iš jo gautas dovanas, išskyrus vestuvinį žiedą, jeigu vedybų sutartyje nenumatyta kas kita“. Ši sankcija taip pat taikoma tik sutuoktinio reikalavimu. Jeigu dovanoti daiktai perleisti sąžiningiems tretiesiems asmenims, sutuoktinis turi teisę reikalauti priteisti iš kalto sutuoktinio dovanų vertę pinigais. Kai sutuoktiniai yra sudarę vedybų sutartį, kurioje aptartos turtinės santuokos nutraukimo pasekmės, įskaitant dovanų gražinimą, taikomos vedybų sutarties nuostatos. Pavyzdžiui, vedybų sutartyje gali būti numatyta ir kalto sutuoktinio pareiga gražinti vestuvinį žiedą arba kitokios dovanų gražinimo taisyklės. Jeigu vedybų sutartyje apie dovanų gražinimą nieko nekalbama, taikoma komentuojama norma.

„Jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės, abu sutuoktiniai turi teisę reikalauti gražinti vienas kitam dovanotus nekilnojamosius daiktus, jeigu nuo dovanojimo sutarties sudarymo nėra praėję daugiau kaip dešimt metų ir nekilnojamas daiktas nėra perleistas tretiesiems asmenims“.⁶⁵ CK 3.70 str. 4 d. yra specialioji norma, taikoma tik kai santuoka iširusi dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Tokiu atveju abu sutuoktiniai turi teisę reikalauti gražinti esant susituokus vienas kitam padovanotus nekilnojamosius daiktus. Pareigos gražinti kilnojamosius daiktus įstatymas tokiu atveju nenumato. Tačiau tokia galimybė gali būti numatyta vedybų sutartyje. Nekilnojamųjų daiktų gražinimas siejamas su dviem sąlygomis:

1) nuo dovanojimo sutarties sudarymo dienos nėra praėję daugiau kaip dešimt metų. Jeigu šis terminas ilgesnis, dovanos nebegalima išreikalauti;

2) nekilnojamas daiktas nėra perleistas tretiesiems asmenims. Jeigu sutuoktinis jam dovanotą nekilnojamąjį daiktą perleido trečiajam asmeniui siekdamas išvengti jo išreikalavimo (pavyzdžiui, šitaip pasielgė sužinojęs, kad iškelta santuokos nutraukimo

⁶⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140/2007.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

byla), kitas sutuoktinis gali reikšti ieškinį ir reikalauti pripažinti tokį sandorį negaliojančiu (CK 6.66 str.).⁶⁶

Dovanojimo sutarties samprata pateikta CK 6.465 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad pagal dovanojimo sutartį viena šalis (dovanotojas) neatlygintinai perduoda turtą ar turtinę teisę (reikalavimą) kitai šaliai (apdovanotajam) nuosavybės teise arba atleidžia apdovanotąjį nuo turtinės pareigos dovanotojui ar trečiajam asmeniui. Taigi dovanojimas kaip sandoris yra dvišalis, jam sudaryti būtina dviejų šalių suderinta valia (CK 1.63 straipsnio 6 dalis), t. y. dovanotojas išreiškia savo valią turtą ar turtinę teisę (reikalavimą) padovanoti (neatlygintinai perduoti), o apdovanotasis išreiškia savo valią dovaną priimti.

Dovanojimo sutarties šalys gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, taigi ši sutartis gali būti sudaroma ir sutuoktinių. Tačiau tuo atveju, kai dovanojimo sutarties šalys yra sutuoktiniai, dovanojimo sutartis turi ypatumų, kurie nustatyti CK trečiosios knygos normose (CK 6.465 straipsnio 4 dalis). Dovanojimo panaikinimo pagrindai įtvirtinti CK 6.472 straipsnyje, tačiau jeigu dovanojimo sutartis buvo sudaryta sutuoktinių, tai jiems nutraukiant santuoką taikomi įstatymuose nustatyti specifiniai teisiniai padariniai.

Minėta, kad dovanotojo teisės reikalauti grąžinti dovaną iš apdovanotojo įgyvendinimas priklauso nuo dovanotojo valios. Tačiau tam, kad dovanotojas šia teise, nustatyta CK 3.70 straipsnio 4 dalyje, galėtų pasinaudoti, turi būti tam tikrų aplinkybių visetas: pirma, šalys turi būti sutuoktiniai ir dovanojimo sutartis turi būti sudaryta santuokos metu; antra, reikalauti grąžinti dovaną galima tik tada, jei santuoka nutraukiama dėl abiejų sutuoktinių kaltės; trečia, reikalauti grąžinti galima tik padovanotus nekilnojamuosius daiktus; ketvirta, nuo dovanojimo sutarties sudarymo iki reikalavimo grąžinti dovaną pareiškimo teisme turi būti praėję ne daugiau kaip dešimt metų (šis terminas priskirtinas prie naikinamųjų terminų (CK 3.70 straipsnio 4 dalis, 1.117 straipsnio 6 dalis); penkta, nekilnojamasis daiktas – dovana – apdovanotojo neturi būti perleistas tretiesiems asmenims. Sprendžiant reikalavimą dėl dovanos grąžinimo kitų, išskyrus išvardytas, sąlygų ir apribojimų įstatyme nenustatyta.

Dovanos davimo motyvai, sprendžiant dovanoto nekilnojamąjį daikto grąžinimo klausimą, pagal CK 3.70 straipsnio 4 dalį yra nereikšmingi. Todėl bylas nagrinėjantys teismai, kai yra pareikšti reikalavimai dėl dovanų grąžinimo, turi išsiaiškinti ar egzistuoja

⁶⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normų taikymas praktikoje. Vilnius, 2002.

įstatyme numatytos sąlygos, kuriomis dovana turi būti gražinta, o ne nagrinėti dovanos suteikimo motyvus.⁶⁷

3.2 Kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtaka išlaikymo priteisimui

Buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymą reglamentuoja CK 3.72 straipsnis. Preziumuojama, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės. Tai reiškia, kad, jei įrodoma viena iš įvardintų aplinkybių, laikoma, kad išlaikymas reikalingas. Tačiau atsakovas šiuo atveju turi teisę įrodinėti, kad net esant šioms aplinkybėms, sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą, nes turi pakankamai turto ir pajamų save išlaikyti.

Sutuoktinis, kuris dėl santuokos sudarymo ir bendrų šeimos interesų ar vaikų priežiūros negalėjo įgyti kvalifikacijos (baigti studijų), turi teisę reikalauti iš buvusio sutuoktinio atlyginti mokymosi baigimo ar savo perkvalifikavimo išlaidas.

Įstatymas taip pat numato ir daugiau atvejų, kuomet gali būti priteisiamas išlaikymas to reikalingam sutuoktiniui.

Teismas, sprenddamas išlaikymo priteisimo ir jo dydžio klausimus, privalo atsižvelgti į santuokos trukmę, išlaikymo reikalingumą, abiejų buvusių sutuoktinių turtinę padėtį, jų sveikatos būklę, amžių, taip pat į jų darbingumą, nedarbingo sutuoktinio įsidarbinimo galimybes bei kitas svarbias aplinkybes. Išlaikymo dydis mažinamas ar priteisiamas tik laikinas išlaikymas arba atsisakoma priteisti išlaikymą, jeigu yra bent viena iš šių aplinkybių:

- 1) santuokos trukmė buvo ne ilgesnė kaip vieneri metai;
- 2) sutuoktinis, turintis teisę gauti išlaikymą, yra padaręs nusikaltimą kitam sutuoktiniui ar jo artimiesiems giminaičiams;
- 3) sutuoktinis, turintis teisę gauti išlaikymą, savo sunkią materialinę padėtį sukūrė pats savo kaltais veiksmais;
- 4) išlaikymo reikalaujantis sutuoktinis santuokos metu neprisidėjo prie bendro turto gausinimo ar tyčia kenkė kito sutuoktinio ar šeimos interesams.

Išlaikymas priteisiamas nustatyto dydžio vienkartinė pinigų suma arba periodinėmis išmokomis (renta), mokamomis kas mėnesį, arba priteisiamas tam tikras turtas. Teismo sprendimas priteisti išlaikymą yra pagrindas steigti atsakovo turtui priverstinį įkeitimą

⁶⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275/2010.

(hipoteką). Jeigu buvęs sutuoktinis nemoka priteisto išlaikymo, išieškoma iš jo turto įstatymų nustatyta tvarka.

Jeigu išlaikymas buvo priteistas periodinėmis išmokomis, tai, iš esmės pasikeitus aplinkybėms, bet kuris iš buvusių sutuoktinių gali reikalauti padidinti ar sumažinti išlaikymo dydį ar apskritai nutraukti išlaikymo mokėjimą. Periodinės išmokos mokamos iki kreditoriaus gyvos galvos ir kasmet indeksuojamos Vyriausybės nustatyta tvarka atsižvelgiant į infliaciją.

Kai buvęs sutuoktinis, kuriam priteistas išlaikymas, miršta arba sudaroma nauja santuoka, išlaikymo mokėjimas nutraukiamas. Nutraukus naują santuoką, įgyjama teisė reikalauti atnaujinti išlaikymo mokėjimą, jeigu išlaikymo reikalingas sutuoktinis augina vaiką iš ankstesnės santuokos arba prižiūri invalidą vaiką iš ankstesnės santuokos. Visais kitais atvejais sutuoktinio iš vėlesnės santuokos pareiga išlaikyti kitą sutuoktinį atsiranda pirmiau nei tokia sutuoktinio iš ankstesnės santuokos pareiga.

Civilinio kodekso 3.72 straipsnio 4 dalis skelbia: „Sutuoktinis, dėl kurio kaltės nutraukta santuoka, neturi teisės į išlaikymą“. Šiame straipsnyje pakartojama CK 3.70 straipsnio 1 dalis, pagal kurią sutuoktinis, teismo sprendimu pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo, neturi teisės į išlaikymą. Jokių išlygų ir išimčių ši norma nenumato.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad kaltė dėl santuokos nutraukimo atima teisę į išlaikymą, bet neatleidžia nuo pareigos išlaikyti. Pareiga išlaikyti priklauso nuo to, ar kitas sutuoktinis turi teisę į išlaikymą ir nėra siejama su šią pareigą turinčio sutuoktinio kalte dėl santuokos nutraukimo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad kai santuoka nutraukiama abiejų sutuoktinių sutarimu arba abiem sutuoktiniams netinkamai vykdžius ar nevykdžius tam tikrų santuokinių pareigų (esant abiejų kaltei), jų teisinė padėtis laikytina lygiaverte ir tarpusavio išlaikymo klausimas sprendžiamas atsižvelgiant į sutuoktinių turtinę padėtį, o CK 3.72 straipsnio 4 dalis netaikoma, todėl teismui konstatavus abiejų sutuoktinių kaltę dėl santuokos nutraukimo, šios kaltės pagrindu nė vienas jų nepraranda teisės į išlaikymą, taip pat nepatiria jokių kitų sankcijų, numatytų tiems atvejams, kai kaltas yra tik vienas iš sutuoktinių.

CK 3.72 straipsnis yra bendroji norma, reglamentuojanti sutuoktinių tarpusavio išlaikymo santykius. Šio straipsnio 1 dalyje sutuoktinio teisė į išlaikymą siejama su jo turtine padėtimi, o ne su sveikatos būkle ar kitomis aplinkybėmis. Todėl laikytina, kad ir darbingas sutuoktinis, kurio turimas turtas ar gaunamos pajamos nėra pakankami užsitikrinti minimalų pragyvenimo lygį, turi teisę reikalauti išlaikymo iš kito sutuoktinio, kurio turimas

turtas ir gaunamos pajamos tokį gyvenimo lygį užtikrina. Ir priešingai, sutuoktinis, turintis turto ar pajamų, kurie pakankami jam išsilaikyti, neturėtų teisės į išlaikymą.

Pareiga įrodyti, kad turimas turtas ar pajamos nėra pakankamos ir neužtikrina minimalių poreikių, todėl reikalingas išlaikymas, tenka sutuoktiniui, reikalaujančiam priteisti išlaikymą. Šis sutuoktinis gali pasinaudoti CK 3.72 straipsnio 2 dalimi, įtvirtinančią prezumpciją, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės.

Kai buvęs sutuoktinis, iš kurio priteistas išlaikymas, miršta, pareiga mokėti išlaikymą pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas, neatsižvelgiant į palikimo priėmimo būdą. Todėl CK 5.52 straipsnis šiuo atveju netaikomas. Tokia nuostata yra aiškinama tuo, kad išlaikymo prievolė yra asmeninė, todėl gali būti vykdoma tik skolininko turto sąskaita ir negali būti vykdoma jo įpėdinių turto sąskaita. Jeigu miręs skolininkas jokio turto neturėjo, išlaikymo prievolė baigiasi.

CK 3.72 straipsnio 13 dalyje yra numatyti du skirtingi atvejai. Pirmas, kai išlaikymą gaunantis sutuoktinis miršta, išlaikymo prievolė baigiasi. Kadangi išlaikymo prievolė yra asmeninė, teisė gauti išlaikymą nėra paveldima ir mirusio kreditoriaus įpėdiniams nepereina. Tačiau mirusio kreditoriaus įpėdiniai turi teisę reikalauti priteisti išlaikymo išskolinimą ar išlaikymą, kuris turėjo būti, tačiau iki kreditoriaus mirties nebuvo sumokėtas.

Antras atvejis, kai išlaikymą gaunantis sutuoktinis sudaro naują santuoką. Asmeniui, kuriam priteistas išlaikymas, sudarius naują santuoką, išlaikymo prievolė baigiasi, nes pareiga materialiai rūpintis išlaikymo reikalingu sutuoktiniu atsiranda naujam jo sutuoktiniui. Jeigu nauja santuoka nutraukiama, tuomet išlaikymo reikalingą sutuoktinį privalo išlaikyti sutuoktinis iš vėlesnės santuokos.

Sutuoktinio kaltės konstatavimas santuokos nutraukimo bylose turi ypatingą reikšmę ir kai kuriose užsienio šalyse. Pavyzdžiui, Latvijos įstatymuose yra nurodoma, kad po santuokos nutraukimo buvęs sutuoktinis gali reikalauti iš kito sutuoktinio proporcingo jo turtui išlaikymo, tam kad būtų išlaikytas ankstesnis materialinio gerbūvio lygis, jeigu kitas sutuoktinis savo veiksmais sudarė prielaidas santuokai iširti. Pareiga teikti išlaikymą kitam sutuoktiniui netenka galios tik kai to reikalavęs sutuoktinis kitą kartą susituokia, arba kai išlaikymo reikalavęs sutuoktinis atsisako savo jėgomis užsidirbti pragyvenimui, arba kai atsiranda kitos aplinkybės, liudijančios, kad išlaikymas sutuoktiniui nėra reikalingas.

Austrijos šeimos teisėje, kai santuoka nutraukiama dėl vieno iš sutuoktinių kaltės, kaltasis sutuoktinis privalo teikti išlaikymą kitam sutuoktiniui.⁶⁸ Todėl atsižvelgiant į kaltės kriterijų kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui yra numatyta sankcija – kito sutuoktinio išlaikymas.

Lenkijos teisinėje sistemoje taip pat įtvirtintos santuokos nutraukimo teisinės pasekmės kaltam sutuoktiniui. Sutuoktinis, kuris išsituokdamas nebuvo pripažintas kaltu dėl santuokos nutraukimo ir kurio materialinė padėtis yra bloga, gali reikalauti iš kalto sutuoktinio išlaikymo. Taip pat Lenkijos įstatymuose yra nurodoma, kad jeigu santuokos nutraukimas pablogino vieno iš sutuoktinių materialinę padėtį, o kitas sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos nutraukimo, tai kaltasis sutuoktinis teismo sprendimu turi teikti nekaltajam materialinę paramą, nors kitas sutuoktinis ir nebūtų nepriteklįje. Pareiga išlaikyti kitą sutuoktinį netenka galios, kai išlaikymo reikalingas sutuoktinis veda (išteka). Pažymėtina, kad Lenkijos šeimos teisėje santuokos nutraukimo teisinės pasekmės siejamos su materialinės paramos, išlaikymo nekaltajam sutuoktiniui teikimo būtinumu, tuo tarpu Lietuvos įstatymai numato daugiau sankcijų pobūdžio normą.

3.3 Kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtaka vedybų sutarties taikymui

Vedybų sutartis – tai dviejų asmenų, laisva valia ir savanoriškai, prieš (ikivedybinė sutartis) arba po santuokos įregistravimo (povedybinė sutartis), sudarytas susitarimas, nustatantis jų turtines teises ir pareigas santuokos metu ar po santuokos nutraukimo.

Vedybų sutartyje galima susitarti tik dėl turtinių teisių ir pareigų, o tokios sąlygos kaip įpareigojimas mylėti, saugoti ištikimybę ar kitos, kurios riboja asmens teisumą, veiksnumą ar kitaip įtakoja asmeninius neturtinius sutuoktinių santykius, negalioja. Tačiau nedraudžiama vedybų sutartyje numatyti turtines teises ir pareigas susieti su tam tikromis aplinkybėmis ar sąlygomis (turtinio ar neturtinio pobūdžio).⁶⁹ Taigi, vedybų sutartyje galima numatyti ir įvairias sąlygas, kitaip sakant turtinio pobūdžio sankcijas, sutuoktiniui, kurio elgesys santuokoje bus netinkamas.

⁶⁸ *Развод в Австрии* [interaktyvus]. Март, 2004. [Žiūrėta 2012-02-22]. Prieiga per internetą: <http://russianvienna.com/sb/sb6_2004rasvod.htm>

⁶⁹ ADOMAVIČIUS, V. *Vedybų sutartis*. Vilnius: Mūsų sauluzė, 2002.

Turto teisinį režimą galima pasirinkti pagal įstatymą arba pagal sutartį. Spendžiant ištuokos klausimus, bus atsižvelgiama į pasirinktą turto teisinį režimą. Nesvarbu, ar bus taikomos įstatymo normos, ar vedybų sutartis, vieno iš sutuoktinių kaltės konstatavimas turi reikšmės turto dalybom. Teismas, sprenddamas ištuokos klausimus, atsižvelgs į tai, kas kaltas dėl skyrybų. Jei nėra sudaryta vedybų sutartis, bus taikomos įstatymo normos. Į vedybų sutartį įtraukus punktą dėl neištikimybės, didelė turto dalis taps nekalto sutuoktinio nuosavybe. Jeigu sutuoktinis bus pripažintas kaltu dėl santuokos nutraukimo, tai jis praras dar ir teisę į išlaikymą. Mūsų šalies įstatymai numato tik nedarbingo nepasiturinčio sutuoktinio išlaikymą santuokos nutraukimo ar negaliojimo atveju. Tačiau vedybų sutartyje leidžiama patiems nustatyti tarpusavio išlaikymo sąlygas. Jei santuoka yra nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės, tai pastarasis praranda tas teises, kurias įstatymai ar vedybų sutartis suteikia išsituokusiam asmeniui, įskaitant teisę į išlaikymą.⁷⁰

Vedybų sutarties galiojimo pabaiga nebūtinai turi sutapti su santuokos nutraukimu, kadangi vedybų sutartyje gali būti numatyti tokie įsipareigojimai, kurie taikomi ir po santuokos nutraukimo. Čia galima priskirti tokias prievoles kaip vienas kito išlaikymą ir kitas.

Taigi, įstatymai irgi numato pagrindines nuostatas, neleidžiančias kaltam sutuoktiniui naudotis privilegijomis, tačiau vedybų sutartyje galima šias nuostatas išplėsti ir numatyti griežtesnes sankcijas. Reikia vadovautis tik pagrindiniais įstatymų numatytais reikalavimais, kad vedybų sutarties nuostatos negali prieštarauti imperatyvioms normoms, gerai moralei ir viešajai tvarkai.

3.4 Kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtaka sutuoktinių neturtinėms teisėms ir pareigoms

Sutuoktiniui, kaltam dėl santuokos nutraukimo, iškyla ir neturtinio pobūdžio pasekmių tikimybė. Jeigu santuoka nutraukiama abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, arba vieno sutuoktinio prašymu, tai remiantis CK 3.69 str. 1 dalimi „sutuoktinis po santuokos nutraukimo gali pasilikti savo santuokinę arba iki santuokos turėtą pavardę“. Tuo tarpu, jeigu santuoka buvo nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės, tai kito sutuoktinio reikalavimu teismas

⁷⁰ ADOMAVIČIUS, V. *Vedybų sutartis*. Vilnius: Mūsų saulužė, 2002.

gali uždrausti kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui pasilikti santuokinę pavardę, išskyrus atvejus, kai sutuoktiniai turi bendrų vaikų (CK 3.69 str 2 d.).

CK 3.69 straipsnio 1 dalyje nurodytos neturtinės santuokos nutraukimo pasekmės. Kiekvienam sutuoktiniui suteikiama teisė apsispręsti, kokia pavardė pasiliks jam nutraukus santuoką - ar santuokinę, ar ikisantuokinę. Sprendimas dėl po skyrybų likusios pavardės turi būti įtrauktas į prašymą nutraukti santuoką. Po ištuokos galiosios pavardės įtvirtinamos teismo sprendime nutraukti santuoką. Jeigu sutuoktinis pasilieka santuokinę pavardę, jisai, nutraukęs santuoką, gali pavardę pakeisti ikisantuokine bendraja tvarka.

CK 3.69 straipsnio 2 dalis yra specialioji norma, nustatanti to paties straipsnio 1 dalyje įtvirtintos taisyklės išimtį. Ši norma nustato sankciją sutuoktiniui, kuris teismo sprendimu yra pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo. Šią normą galima taikyti tik tuomet, kai santuoka nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės. Šiuo atveju kitas sutuoktinis turi teisę prašyti teismo uždrausti kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui pasilikti santuokinę pavardę. Tokia norma įtvirtinta siekiant apsaugoti, apginti nekalto sutuoktinio interesus. Žala, kuri padaroma sutuoktiniui dėl kaltojo sutuoktinio pasiliktos jo pavardės gali pasireikšti įvairiomis formomis. Pavyzdžiui, sutuoktinis, sudarydamas santuoką, pasirenka kito sutuoktinio pavardę, o vėliau padaro sunkų nusikaltimą. Tokiu atveju sutuoktinis, kurio pavardė pasirinkta kaip santuokinė, galėtų būti siejamas su sunkiu nusikaltimu, kurį padarė jo buvusi antroji pusė. Būtent todėl kalto sutuoktinio teisė nutraukus santuoką pasilikti santuokinę pavardę priklauso nuo kito sutuoktinio valios. Tačiau įstatymo leidėjas nurodo išimtį: kitas sutuoktinis neturi teisės reikalauti uždrausti kaltam sutuoktiniui pasilikti santuokinę pavardę, kai yra bendrų vaikų, kadangi manoma, jog skirtingos tėvų pavardės galėtų pažeisti vaikų interesus. Tokios teisės sutuoktinis neturi ir tuomet, kai santuokine pavarde pasirinkta kalto sutuoktinio pavardė. Vadovaujantis komentuojamos normos lingvistine prasme, tenkinti aptariamą reikalavimą yra teismo teisė, o ne pareiga. Todėl teismas gali atsisakyti tenkinti tokį prašymą, kai jis aiškiai nepagrįstas.⁷¹

Pažymėtina, kad registruojant santuoką vienas sutuoktinis turi teisę pasirinkti kito sutuoktinio pavardę neprašydamas jo leidimo. Įstatymų leidėjai Civiliniame kodekse numatė galimybę atimti dovanų gautą pavardę, kas galėtų būti laikoma moterų teisių pažeidimu, kadangi mūsų visuomenėje būtent moterys dažniausiai pasirenka vyro pavardę, o ne atvirksčiai. Todėl galima daryti prielaidą, kad laisvanoriško pasirinkimo principas turėtų

⁷¹ MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.

galioti ir po santuokos nutraukimo. Tačiau remiantis tiek Lietuvos Respublikos, tiek tarptautinėmis teisės nustatomis, pavyzdžiui, Visuotine Žmogaus teisių deklaracija, sutuoktiniai turi lygias teises tiek santuokos sudarymo bei jos trukmės, tiek santuokos nutraukimo metu.⁷² Registruojant sudarytą santuoką sutuoktiniams yra suteikiama vienoda galimybė nustatyti, kokia jų pavardė bus po santuokos sudarymo. Todėl teisinga būtų teigti, kad ir santuokos nutraukimo atveju įstatymų leidėjas neturėtų pagrindo akcentuoti lyčių skirtumo numatant tam tikras lengvatas, kad ir paremtas visuomenėje nusitovėjusiais elgesio modeliais. Galimybė uždrausti kaltam dėl santuokos nutraukimo sutuoktiniui pasilikti nekaltos sutuoktinio pavardę yra sankcija, o taip pat ir sąžiningo sutuoktinio interesų apsaugos priemonė, kurią taikant nėra pagrindo atsižvelgti į lyčių skirtumą, nes kaip tik tokiu atveju ir būtų galima kalbėti apie sutuoktinių lygių teisių principo nesilaikymą.

Užsienio šalių teisinėse sistemose galima rasti Lietuvos nuostatų šiuo klausimu atitikmenų. Pavyzdžiui, Latvijos šeimos teisėje įtvirtinta norma labai panaši į Civilinio kodekso 3.69 straipsnį. Joje teigiama, kad sutuoktinis, kuris susituokdamas pasirinko kito sutuoktinio pavardę po santuokos nutraukimo gali pasilikti tą pavardę, arba prašyti teismo suteikti jam ankstesniąją. Kito sutuoktinio prašymu, jeigu tai nekenkia vaikų interesams, teismas gali atimti iš sutuoktinio, kuris sudarė prielaidas santuokai iširti, kito sutuoktinio santuokos metu turėtą pavardę.

3.5 Turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo atveju

Kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, taip pat ir neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo. Ši klausimą teismas sprendžia tik sutuoktinio reikalavimu, bet ne savo iniciatyva. Taigi sutuoktinis gali ir neįgyvendinti turimos teisės į žalos atlyginimą ir nereikalauti iš kalto sutuoktinio atlyginti žalą.

⁷² Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

Turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, sudaro sutuoktinio dėl santuokos nutraukimo patirtos bylinėjimosi išlaidos (advokato pagalbai skirtos lėšos, sumokėtas žyminis mokestis, kelionės išlaidos), susijusios su bendro turto apsauga nuo neteisėtų kito sutuoktinio veiksmų, taip pat bendro turto vertės nustatymu.

Neturtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, sudaro dvasiniai sutuoktinio išgyvenimai, jo patirtas fizinis ir emocinis skausmas, dėl neteisėtų ar amoralių kito sutuoktinio veiksmų, kuriais pasireiškė jo kaltė. Jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės, tai yra esant mišriai kaltei, nė vienas sutuoktinis neturi teisės į žalos atlyginimą.

Pagal CK 3.70 straipsnio 2 dalį sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu. CPK 93 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą.

Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra nurodęs, kad CK 3.70 straipsnio 2 dalies norma suponuoja kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio pareigą tokią žalą atlyginti. Iš esmės tai yra sutartinės atsakomybės rūšis, kai žala atsiranda specifinėje srityje – šeimoje, tarp sutuoktinių, nutraukiant santuoką, kuria buvo įformintas savanoriškas jų susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Tam, kad būtų galima šią civilinę atsakomybę įgyvendinti, be žalos elemento, turi būti nustatytos visos kitos bendrosios atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys bei kaltė (CK 6.245-6.250 straipsniai). Santuokos nutraukimo byloje pagrindinis reikalavimas yra santuokos nutraukimas, tuo tarpu visi kiti šį klausimą lydintys ir įstatymo pagrindu privalomai spęstini klausimai yra išplaukiantys iš pirmojo ir su juo tiesiogiai susiję, nors ir apmokestinami žyminiu mokesčiu bendra tvarka. Atsiradus teisiškai reikšmingai aplinkybei, t. y. sutuoktinio prašymu teismui sprendime konstatavus santuokos nutraukimą dėl kito sutuoktinio kaltės, kitam sutuoktiniui įstatymas garantuoja teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu.⁷³

Akivaizdu, kad nekalto dėl santuokos iširimo sutuoktinio turėtos bylinėjimosi išlaidos yra susijusios su santuokos nutraukimu. Santuokos nutraukimas konstatavus vieno iš sutuoktinių kaltę dėl santuokos iširimo reiškia bylos išnagrinėjimą taip, kad sprendimas

⁷³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-293/2010.

priimamas nekalto dėl santuokos iširimo sutuoktinio naudai. Šio teismo priimto sprendimo įvertinimui neturi įtakos visų kitų kartu su santuokos nutraukimu nagrinėtų klausimų išsprendimo modifikacijos (išlaikymo vaikams ar sutuoktiniui dydis, bendro turto padalijimo variantai ir panašiai). Bylinėjimosi išlaidos nereiškia (nesudaro) savarankiško ieškinio reikalavimo (ieškinio dalyko), todėl šalies prašymas dėl jų priteisimo gali būti sprendžiamas tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teisme.⁷⁴ Prie atlygintinų išlaidų priskirtinos bendro turto vertės nustatymo išlaidos. Sutuoktinio reikalavimu ši išlaidų klausimą teismas turi išspręsti vadovaudamasis ne tik proceso normomis, bet ir CK 3.70 straipsnio 2 dalies norma.⁷⁵

Pasisakydamas dėl šio argumento, teismas atkreipia dėmesį į tai, kad CK 3.70 straipsnyje reglamentuojami santuokos, nutrauktos CK 3.60 straipsnio pagrindu – dėl vieno sutuoktinio kaltės, materialieji turtiniai ir neturtiniai teisiniai padariniai kaip atsakomybės kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui taikymas ir kartu kaip tam tikros satisfakcijos nekaltam dėl to sutuoktiniui suteikimas. Vienas tokių padarinių – kito sutuoktinio teisė reikalauti iš kalto dėl santuokos iširimo sutuoktinio atlyginti su santuokos nutraukimu susijusią turtinę žalą (CK 3.70 straipsnio 2 dalis). Įstatyme neaparta, kas konkrečiai sudaro tokią žalą. Lietuvos Aukščiausiasis teismas keliose nagrinėtose bylose pažymėjo, kad nekalto dėl santuokos iširimo sutuoktinio turėtos bylinėjimosi išlaidos yra susijusios su santuokos nutraukimu; santuokos nutraukimas, pripažinus vieno iš sutuoktinių kaltę dėl jos iširimo, reiškia bylos išnagrinėjimą taip, kad sprendimas priimamas nekalto dėl santuokos iširimo sutuoktinio naudai, ir bylinėjimosi išlaidų klausimą, nepriklausomai nuo visų kitų kartu su santuokos nutraukimu nagrinėtų klausimų išsprendimo modifikacijų, teismas turi išspręsti vadovaudamasis CPK 93 straipsnio 1 ir 3 dalių nuostatomis.⁷⁶ Tačiau vėlesnėje jurisprudencijoje pasitaiko teismų sprendimų, kuriuose buvo nuspręsta atlyginti šalims patirtas bylinėjimosi išlaidas proporcingai patenkintų ir atmestų reikalavimų daliai, t. y. taip, kaip reglamentuojama CPK 93 straipsnio 2 dalies nuostata.⁷⁷

⁷⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-415/2008.

⁷⁵ LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208/2005.

⁷⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-415/2008; LAT Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-293/2010.

⁷⁷ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-113/2011; LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2004; LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2007; LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2008.

Sprendžiant klausimą dėl bylinėjimosi išlaidų, kai santuoka nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės, šalims atlyginimo, išryškėjo egzistuojantis teismų praktikos nevienodumas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika šiuo klausimu yra nevienareikšmė. Sprendžiant dėl teisės normų, susijusių su bylinėjimosi išlaidų santuoką nutraukiant dėl vieno sutuoktinio kaltės atlyginimu, aiškinimo ir taikymo, precedentų galią turi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys. Esant jų konkurencijai, teismai, atsižvelgdami į nutarčių priėmimo laiką, jose išdėstytus argumentus, sprendžia, kad kaip precedentu vadovautinasi vėliausia iš šių klausimą nagrinėjusių ir išaiškinusių teismo nutarčių, kaip formuojančia teismų praktiką ta linkme, jog byloje, kurioje santuoka nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas ieškinio ir (ar) priešieškinių patenkinimo iš dalies situacijoje išsprendžiamas pagal CPK 93 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą atsižvelgimo į patenkintų ir atmestų reikalavimų proporcijas taisyklę.⁷⁸

Ilgus metus Lietuvos teisė nepripažino galimybės atlyginti neturtinę žalą. Šiandien teisė tokią galimybę jau numato: yra atvejų, kai esant teisės pažeidimui, galimas ne tik turtinės, bet ir moralinės žalos atlyginimas. „Neturtinės žalos atlyginimo įteisinimas labai svarbus visuomenei ir patvirtina jos pretenzijas į atitinkamą kultūrinės raidos lygį. Tačiau ne mažiau svarbu, kad būtų sukurtas logiškai pagrįstas ir nuoseklus teisinis tokios žalos atlyginimo mechanizmas, įskaitant žalos dydžio nustatymo taisykles, žalos atlyginimo ribas ir kita.“⁷⁹

Šiuo metu Lietuvoje neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.70 straipsnio 2 dalis numato, kad nutraukiant santuoką dėl sutuoktinio kaltės, kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo.

Sutuoktiniui nevykdant savo pareigų, kito sutuoktinio patiriama neturtinė žala pasireiškia kaip fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais (CK 6.250 straipsnio 1 dalis).

Pagrindiniu nuostolių atlyginimo tikslu pripažįstamas siekis gražinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei žala nebūtų buvusi padaryta. Nekyla jokių abejonių, kad išvardintų neturtinio pobūdžio praradimų pinigais neįmanoma nei išmatuoti, nei atlyginti. Tad

⁷⁸ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2011.

⁷⁹ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Neturtinės žalos kompensavimas*. Justitia, 1998.

neturtinės žalos tikslai yra kitokie. Svarbiausias jų - nuraminti nukentėjusįjį, simboliškai kompensuoti jo patirtus praradimus.

Įstatymas numato piniginę satisfakciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiajam patirtas kančias, moralinę žalą. Pagal anksčiau galiojusį Civilinį kodeksą, neturtinės žalos dydis buvo ribojamas minimalia ir maksimalia suma: minimalus dydis atskirais atvejais buvo 300 bei 500 litų, maksimalus - 5000 bei 10 000 litų. Šiuo metu taikomas principas, kad padaryti nuostoliai, taip pat ir neturtiniai, atlyginami visiškai; įstatymas nenurodo jokio orientacinio ar maksimalaus neturtinės žalos atlyginimo dydžio, todėl ieškovui svarbu žinoti, kokiais kriterijais remiamasi teismų praktikoje, nustatant neturtinės žalos dydį.

Neturtinės žalos dydis, išreikštas pinigais, yra bendrieji nuostoliai. Remiantis teismų praktika, bendrųjų nuostolių dydžio įrodinėjimo specifika yra ta, kad ieškovas turi pagrįsti kuo daugiau ir kuo svarbesnių neturtinės žalos dydžio nustatymui reikšmingų kriterijų.

Bendrieji neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai numatyti CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, kur nurodyta, kad „teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus”.

Priklausomai nuo bylos aplinkybių, teismas gali pripažinti ir kitus neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijus. Pavyzdžiui, teismas gali atsižvelgti į kaltojo sutuoktinio auginamų vaikų skaičių ir būtiną jiems teikti išlaikymą, į ieškovo pareigų vaikams vykdymą, taip pat į tai, kad neturtinės žalos atlyginimo priteisimas nesutrukdytų kaltajam sutuoktiniui vykdyti kito sutuoktinio ir jų vaikų išlaikymo pareigą.

Vadovaudamasis CK 6.251 straipsniu, teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių (CK 6.251 str.). Pavyzdžiui, gali nutikti taip, jog visiškai atlyginęs nuostolius kaltasis sutuoktinis pats neturės gyvenamosios vietos ir išgyvenimui būtinų lėšų, tokias pasekmes galima vadinti sunkiomis ir nepriimtinomis, neatitinkančias teisingumo ir protingumo kriterijų.

Neturtinės žalos dydis nustatomas pagal bylai reikšmingų aplinkybių visumą priklausomai nuo pažeistų vertybių, atsiradusių pasekmių ir kitų kriterijų, kuriuos turi įrodyti ieškovas.

Neturtinės žalos dydis dažniausiai priklauso nuo to, kaip pasireiškia sutuoktinio kaltė. Ieškovas gali remtis sutuoktinio neištikimybės, kenkimo šeimos interesams, nesąžiningumo, melo, žiauraus, įžeidžiančio elgesio, nesirūpinimo šeima, piktnaudžiavimo alkoholiu, agresyvumo, apgaulės ir kitais faktais. Ieškovas taip pat gali įrodinėti, kad faktai, kuriais grindžiama sutuoktinio kaltė, sukėlė jam itin didelius išgyvenimus, emocinę depresiją, dvasinį šoką ir panašiai.

Minėtus faktus galima įrodinėti visais Civilinio proceso kodekse leidžiamais įrodymais: šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimais, liudytojų parodymais, rašytiniais, daiktiniais ir kitais irodymais.

Pavyzdžiui, sutuoktinio dvasinį skausmą, kito sutuoktinio jam suteiktą emocinę depresiją gali paliudyti medicininiai dokumentai, įrodantys jo sveikatos sutrikimus. Įrodymais apie smurtavimą, girtuokliavimą, žiaurų elgesį su šeima gali būti iš policijos įstaigų gautos pažymos, kuriose užfiksuoti nedoro elgesio faktai. Neištikimybės įrodymai gali būti telefono pokalbių išklotinės, kaimynų parodymai, kaltojo sutuoktinio susirašinėjimas su naujuoju meilės objektu ir panašiai.

Šiuo metu dar nėra nusistovėjusios teismų praktikos dėl priteisiamos neturtinės žalos dydžio, padarytos dėl santuokos nutraukimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje civilinėje byloje 10 000 Lt prašiusiai sutuoktinei, kurios vyras nevykdė įstatyme numatytų sutuoktinio pareigų: paliko šeimą, visapusiškai nesirūpino vaiku ir šeima, nereguliariai teikė išlaikymą vaikui, nesirūpino jo priežiūra, bendravo su kita moterimi, priteisė 1000 Lt.⁸⁰

Kitoje byloje ieškovė ieškiniu prašė priteisti jai iš atsakovo neturtinės žalos atlyginimą, patirtą neturtinę žalą įvertindama 20 000 Lt. Pirmosios instancijos teismas, nustatęs, kad santuoka iširo dėl atsakovo kaltės, šį ieškiniu reikalavimą patenkino visiškai, tačiau nenurodė jokių tokio sprendimo argumentų.⁸¹

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad CK 3.70 straipsnio 2 dalyje neturtinė žala ir jos piniginio įvertinimo kriterijai neapibrėžti, todėl, sprendžiant klausimą dėl

⁸⁰ LAT Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2004.

⁸¹ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-113/2011.

neturtinės žalos, susijusios su santuokos nutraukimu, priteisimo, kartu su CK 3.70 straipsniu taikytinos CK 6.250 straipsnyje įtvirtintos teisės normos (CK 3.1 straipsnio 2 dalis) ⁸²

CK 6.250 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais; to paties straipsnio 2 dalyje įtvirtinti neturtinės žalos piniginio įvertinimo kriterijai, į kuriuos turi atsižvelgti teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, – tai žalos pasekmės, žalą padariusio asmens kaltė, jo turtinė padėtis, padarytos turtinės žalos dydis, kitos reikšmingos aplinkybės, taip pat sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijai. Pirmosios instancijos teismas, priteisdamas ieškovei neturtinės žalos atlyginimą, minėta, nei žalos fakto, nei jos dydžio niekaip neargumentavo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai vieno sutuoktinio kalti, santuokines pareigas pažeidžiantys veiksmai nulemia santuokos nutraukimą, tai kitas sutuoktinis gali patirti neturtinę žalą, t. y. dvasinius išgyvenimus, stresą, fizinį skausmą, neigiamas emocijas; nustatęs neturtinės žalos atsiradimą, teismas ją turi įvertinti ir priteisti tokią neturtinės žalos kompensaciją, kuri galėtų atlyginti asmens neturtinio pobūdžio praradimus. ⁸³

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, nagrinėjamoje byloje nustačiusi, kad šalių santuoka iširo dėl atsakovo kaltės – smurtinio pobūdžio elgesio, konstavo, jog ieškovės reikalavimas atlyginti neturtinę žalą tenkintinas, bet tik iš dalies. Įvertinus santuokos iširimo aplinkybes ir priežastis, taip pat santuokos trukmę, šalių turtinę padėtį, šalių santykių ir ieškovės išgyvenimų pobūdį, ieškovei buvo priteista 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo. Toks atlygintinos neturtinės žalos dydis atitinka teismų praktiką tokio pobūdžio bylose. ⁸⁴

⁸² LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140/2007.

⁸³ LAT Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2008.

⁸⁴ LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-113/2011.

Išvados

1. Išnagrinėjus Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse pateiktą kaltės apibrėžimą bei teismų teikiamus išaiškinimus, galima daryti išvadą, kad sutuoktinio kaltei konstatuoti turi būti nustatytas sutuoktinio pareigų pažeidimo faktas bei negalimas sutuoktinių bendras gyvenimas kaip pareigų pažeidimo pasekmė. Sutuoktinio pareigų pažeidimo pobūdis turi būti esminis, žymus, turintis didelės reikšmės sutuoktinių tarpusavio santykiams ir įtakos jų tolesnei eigai. Teismams palikta diskrecija kiekvienu atveju nagrinėjant kaltės klausimą išaiškinti papildomus kaltės nustatymo kriterijus.

2. Kiekviena iš keturių įstatyme numatytų sutuoktinio kaltės prezumpcijų savyje apjungia ir sutuoktinio pareigų pažeidimą. Todėl galima teigti, kad kaltės laipsnis ir mastas prezumpcijose nurodytais atvejais yra žymiai didesnis.

3. Termino kreiptis į teismą nustatymas norint nutraukti santuoką remiantis viena iš sutuoktinio kaltės prezumpcijų galėtų padėti teismams teisingiau įvertinti tikrąsias santuokos nutraukimo priežastis konkrečiu atveju.

4. Lietuvos teismų praktikoje naudojamas principas, kad mišrios sutuoktinių kaltės atveju kaltės laipsnis neturi būti nagrinėjamas. Tačiau skirtumo tarp prezumpcijose nustatytų pagrindų ir sutuoktinio pareigų pažeidimu pasireiškiančios kaltės pobūdžio įvertinimas labiau atitiktų įstatymų leidėjo ketinimus.

5. Kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo įtvirtinimas Lietuvos teisėje nurodo į tai, kad pirmenybė yra teikiama subjektyviem kriterijui, lyginant su objektyviu. Tai reiškia kad įstatymų laidėjai numatė pareigą išsiaiškinti tikrąsias santuokos nutraukimo priežastis, o ne formaliai nustatyti kad šeimos santuokiniai santykiai pasibaigė.

6. Išnagrinėjus teismų išsakytą poziciją, kad santuokos nutraukimą gali inicijuoti ir sutuoktinio pareigas pažeidęs sutuoktinis, remdamasis savo kaltę įrodančiomis aplinkybėmis, darytina išvada, kad toks normų, reguliuojančių šį institutą, aiškinimas neatitinka įstatymų leidėjo, įtvirtinusio kaltės pagrindą kaip tam tikrą lengvatą nukentėjusiam sutuoktiniui, tikslų.

7. Santuokai nutrūkus dėl kaltės, galima daryti prielaidą, kad sutuoktinių santykiai jau yra iširę, o sutuoktinio kaltė dažnai pasireiškia veiksmais, pažeidžiančiais sąžiningo sutuoktinio teises. Todėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymas šiam institutui yra ypač reikšmingas.

8. Prie turtinės žalos priskiriamų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimu Lietuvos teismų praktika yra nevienareikšmė. Remiantis vėlesniais teismų praktikos pavyzdžiais galima teigti, kad teismai linkę bylinėjimosi išlaidų atlyginimą priteisti proporcingai patenkintų ir atmestų reikalavimų daliai, o ne visas šalies patirtas bylinėjimosi išlaidas.

9. Lietuvos įstatymuose numatyta teisė į neturtinės žalos atlyginimą sąžiningam situotiniui. Išnagrinėjus teismų praktiką galima daryti išvadą, kad teismų sprendimuose dažniausiai trūksta išsamaus argumentavimo dėl žalos dydžio nustatymo kriterijų.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Valstybės žinios, 2011, Nr. 72-3475;
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262;
4. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. Valstybės žinios, 1969, Nr. 21-186;
5. 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 “Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr.1347/2000;
6. Violence in the Family: Recommendation No. R (85) 4 adopted by the Committee of Minister of the Council of Europe on 26 March 1985 and Explanatory Memorandum. Strasbourg, 1986.

Specialioji literatūra:

1. ADOMAVIČIUS, V., *Vedybų sutartis*. Vilnius: Mūsų saulužė, 2002;
2. BAINHAM, A., Men and Women Behaving Badly: Is Fault Dead in English Family Law? *Oxford Journal of Legal Studies*, 2001, Vol. 21, No 2;
3. BOELE-WOELKI, K., *Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Spouses*. Oxford: Intersentia, 2004;
4. БОЙЦОВА, Б., БОЙЦОВА, Л. *Правовая система Нидерландов*. Москва: Зерцало, 1998;
5. BOLCH, J., *Do Your Own Divorce: A Practical Guide to Divorcing Without a Lawyer*. *How To Books*, 2009;
6. ČIVILYTĖ-GYLIENĖ, V., *Trumpas Šeimos teisės vadovas*. Vilnius: Eugrimas, 2006;
7. DEWITT GREGORY, J., SWISHER, P. N., WOLF S. L., *Understanding Family Law*. 2nd edition. Laxis Nexis, 2005;
8. HAMILTON, C., PERRY, A., *Law in Europe*. 2nd edition, 2002;

9. КАРАХАНЫЯН, Т. *Брак и развод в свете мирового законодательства*. Москва, 1998;
10. KRAUSE, H., Marriage for the New Millenium: Heterosexual, Same-Sex – Or Not at All? *In Family Law Quarterly*, 2000, Vol. 34;
11. *Krikščioniškoji šeima*. Kaunas: Caritas, 1992;
12. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;
13. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normų taikymas praktikoje*. Vilnius, 2002;
14. MIKELĖNAS, V., *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009;
15. MIKELĖNAS, V., KESERAUSKAS, Š., SMIRNOVIENĖ, Z. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga: Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.
16. MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Neturtinės žalos kompensavimas*. Justitia, 1998;
17. *Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje*. Vilnius: VU, 1997;
18. STANLEY, K. , *Family Law*. London: Palgrave macmillan, 2006;
19. SWISHER, P. N., Marriage and Some Troubling Issues with No-Fault Divorce. *Regent University Law Review*, 2005, Vol. 17;
20. WOLFINGER, N. H., The Mixed Blessings of No-Fault Divorce. *Whittier Journal of Child and Family Advocacy*, 2005, Vol. 4;
21. *Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai*. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-42/2012;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-525/2011;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2011;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127/2011;

6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-113/2011;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2011;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-2/2011;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-293/2010;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275/2010;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. Nr. 3K-3-254/2010;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-243/2010;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2010;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-222/2009;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-13/2009;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-415/2008;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-145;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2008;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2008;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-463/2007;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2007;

22. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140/2007;
23. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2006;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-479/2005;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2005;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2004;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-435/2004;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2004;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 8 d. konsultacija Nr. A3 – 103;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2004;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-355/2003;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1423/2002;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1008/2002;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1040/2002;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-676/2002;
36. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-448-623/2010;

37. Šiaulių miesto apylinkės teismo 2004 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-0342-11/2004;
38. Šiaulių miesto apylinkės teismo 2004 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-0289-03/2004.

Kiti šaltiniai:

1. JOVAIŠAS, K., *Ar smurto šeimoje pulinius galima drenuoti tik bausmėmis?* [interaktyvus] [Žiūrėta 2012-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/kjovaisas-ar-smurto-seimoje-pulinius-galima-drenuoti-tik-bausmemis.d?id=54393977#ixzz1pUpPzxD2>>;
2. *Развод в Австрии* [interaktyvus]. Март, 2004. [Žiūrėta 2012-02-22]. Prieiga per internetą: <http://russianvienna.com/sb/sb6_2004rasvod.htm>;
3. *2006-2011 civilinių bylų nagrinėjimo (I instancijos teismuose) statistikos ataskaitos.* [Interaktyvus] [Žiūrėta 2012-03-02] Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.

Santrauka

Šis magistro darbas skirtas kaltės kaip santuokos nutraukimo pagrindo analizei. Darbas suskirstytas į tris pagrindines struktūrines dalis. Pirmoji dalis skirta nagrinėti kaltės dėl santuokos nutraukimo sampratą šeimos teisėje. Didelis dėmesys šioje dalyje skiriamas Civiliniame kodekse pateiktų nuostatų dėl sutuoktinio kaltės apibrėžimo išaiškinimui. Taip pat nagrinėjami kaltės dėl santuokos nutraukimo įrodinėjimo ypatumai bei išanalizuojami kaltės kaip instituto taikymo tikslai santuokos nutraukimo bylose.

Kitoje dalyje nagrinėjama vieno iš sutuoktinių kaltės įtaka santuokos nutraukimo tvarkai, siekiant išsiaiškinti bylą dėl santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės negrinėjimo ypatumus. Skiriamas dėmesys ir taikinimo procedūros bei laikinųjų apsaugos priemonių taikymui nutraukiant santuoką vieno iš sutuoktinių kaltės pagrindu.

Trečioji darbo dalis skirta vieno iš sutuoktinių kaltės konstatavimo santuokos nutraukimo bylose pasekmėms nagrinėti. Šioje darbo dalyje didžiausias dėmesys skiriamas kaltės dėl santuokos nutraukimo konstatavimo įtakos sutuoktinių turto padalijimui, išlaikymo priteisimui, vedybų sutarties taikymui, analizei. Trečioje dalyje taip pat nagrinėjama kaltės įtaka sutuoktinių neturtinėms teisėms ir pareigoms bei turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo ypatumai nutraukiant santuoką vieno iš sutuoktinių kaltės pagrindu.

Summary

Fault as the grounds for divorce is analyzed in this Master's paper. The paper is divided into three major sections. A thorough analysis of the concept of fault in family law is provided in the first part of this paper. The biggest attention in this section is paid to the interpretation of the definition of the spouse's fault provided in the Civil Code of The Republic of Lithuania. The examination of the evidence in such cases and the objectives of the institute of fault divorce is also being analyzed in this section.

Specific features of divorce on the fault grounds are analyzed in the second section in order to clarify the procedure of using spouse's fault as the reason for divorce. It also includes the examination of conciliation procedure and some interim measures that can be taken in order to protect the other spouses interests and rights.

A thorough analysis of the consequences of fault divorce is provided in the last section. Each type of the consequences is analyzed separately. The biggest attention is given to the effect of getting divorce based on fault grounds on marital property division, spousal maintenance, marriage contract as well as the influence of the fault of one spouse on moral rights and obligations and the possibility to compensate property and moral damages caused by other spouses fault behavior.